

Piia Hautamaa, Anu Levä ja Kirsi Roberts

**ROMANIEN KOKEMUKSIA
KUNTOUTTAVASTA TYÖTOIMINNASTA**

ROMANIEIN KOKEMUKSIA KUNTOUTTAVASTA TYÖTOIMINNASTA

Piia Hautamaa, Anu Levä & Kirsi Roberts
Opinnäytetyö
Kevät 2014
Sosiaalian koulutusohjelma
Oulun seudun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun seudun ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK)

Tekijät: Piia Hautamaa, Anu Levä, Kirsi Roberts
Työn nimi: Romanien kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta
Työn ohjaajat: Maarit Virtanen, Aira Vanhala
Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2014
Sivumäärä: 58 + 5 liitesivua

Tutkimuksemme on laadullinen tapaustutkimus, jossa aineisto kerättiin kevään 2014 aikana teemahaastattelulla haastatteleamalla kuutta Pohjois-Suomen Romanit ry:n kuntouttavassa työtoiminnassa ollutta henkilöä. Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata, millaisia kokemuksia romaneilla on kuntouttavasta työtoiminnasta. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysimenetelmällä.

Tavoitteenamme on, että Pohjois-Suomen Romanit ry voi halutessaan hyödyntää tutkimustuloksiamme kehittäessään kuntouttavan työtoiminnan käytänteitä. Uskomme, että työtämme voivat hyödyntää myös oppilaitoksemme muut opiskelijat, muu romaniyhteisö ja kuntouttavaa työtoimintaa järjestävät tahot, kuten esimerkiksi TE-toimisto.

Tutkimustuloksen mukaan Pohjois-Suomen Romanit ry:n järjestämällä kuntouttavalla työtoiminnalla on ollut suuri merkitys monen haastateltavan elämässä. Kuntouttavan työtoiminnan avulla haastateltavat ovat saaneet elämäänsä rytmiä ja sisältöä sekä uusia näkökulmia ja mahdollisuuksia esimerkiksi uusien taitojen, opiskelun tai työn kautta.

Tutkimusten perusteella erityisesti romaneille suunnatulle kuntouttavalle työtoiminnalle on selkeä tarve esimerkiksi peruskoulun loppuun saattamiseksi. Kuntouttavaa työtoimintaa tulisi kehittää paremmin romaniasiakkaiden tarpeita vastaaviksi.

Avainsanat: romanit, kuntouttava työtoiminta, elämänhallinta, voimaantuminen, valtaistuminen, osallisuus

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

Author's: Piia Hautamaa, Anu Levä ja Kirsi Roberts

Title of thesis: The Romani People's Experiences of Vocational Rehabilitation

Supervisors: Maarit Virtanen

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2014

Number of pages: 58 + 5 appendix pages

Our research project is a qualitative case study, for which data was gathered in spring 2014 through themed interviews of six people undergoing vocational rehabilitation organised by *Pohjois-Suomen Romanit ry* (The Romani People of North Finland Registered Association). The study was intended to narrate the Romani people's experiences of vocational rehabilitation. The data was analysed using data-oriented content analysis.

The objective was to ensure that the Association will be able to, if it so wishes, utilise the results of our study in developing its vocational rehabilitation practices. We believe that our work can also be utilised by other students attending our college, other Romani people in the area, and by organisers of vocational rehabilitation activities, such as the local TE Office.

According to the study results, the vocational rehabilitation activities organised by the Association have had a significant impact on the lives of many of the interviewed people. The vocational rehabilitation activities have given rhythm and content to the lives of those interviewed, and given them fresh viewpoints and opportunities through newly learned skills, study or work.

The study reveals that there is a clear need for vocational rehabilitation, for instance to ensure that students complete their compulsory education. Vocational rehabilitation should be developed to better meet the needs of our Romani clients.

Key words: Roma, vocational rehabilitation, life management, empowerment, participation

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	8
2	ROMANIEN HISTORIASTA NYKYPÄIVÄÄN	10
2.1	Suomesta turvapaikka	10
2.2	Kiertolaiselämä ja yhteiskunnan rakennemuutos	11
2.3	Romanien perusopetus	12
2.4	Romanien mahdollisuudet jatko-opintoihin	14
3	ROMANIEN TYÖLLISTYMISEN ESTEITÄ	16
4	KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA	20
4.1	Kuntouttavaa työtoiminta sosiaalipalveluna	21
4.2	Kuntouttava työtoiminta kokonaisvaltaisen elämänhallinnan vahvistajana	22
4.3	Voimaantumisella ja valtaistumisella yhteiskunnan osallisuuteen	23
5	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TEHTÄVÄT	26
6	TUTKIMUSMETODOLOGIA	27
7	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	29
7.1	Tiedonantajien valinta	29
7.2	Aineiston keruu	29
7.3	Aineiston analyysi	31
8	ROMANIEN KOKEMUKSIA KUNTOUTTAVASTA TYÖTOIMINNASTA POHJOIS-SUOMEN ROMANIT RY:SSÄ	35
8.1	Yhteisöllisyys ja tuttuus	35
8.2	Aktivoituminen omassa elämässä	36
8.3	Kokemus osallisuudesta	37
8.4	Työelämän valmiudet	38
9	KESKEISTEN TULOSTEN TARKASTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET	40
9.1	Keskeisten tulosten tarkastelu	40
9.2	Kehittämisideat ja johtopäätökset	42
10	TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	45
10.1	Eettisyys	45
10.2	Luotettavuus	47
11	POHDINTA	50

LÄHTEET 53

*Suku musta Mustalaisen,
Kansa laiska kiertolainen,
Jolla on se outo kieli,
Kansan kaiken tuntematon,
Jot' ei kouluissa kysytä,
Oppihuoneissa osata;
Sitä äänellä isolla
Aiwan pulskasti puhuvat,
Röyhkeästi röykyttävät.*

Paavo Korhonen 1848

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme aiheena ovat romanien kokemukset kuntouttavasta työtoiminnasta. Yksi opinnäytetyömme tekijöistä sai aiheen ollessaan työharjoittelussa Pohjois-Suomen Romanit ry:ssä syksyllä 2012, ja aihe kiinnosti myös kahta muuta opinnäytetyön tekijää. Yhteisissä keskusteluissa entisen toiminnanjohtajan Allan Armas Lindbergin kanssa tuli usein puhetta palvelujärjestelmän toimivuudesta, sekä nykyisen toiminnan kehittämistä yleensä. Näistä keskusteluista poiki ajatus sosiaalialan opinnäytetyön tekemisestä yhdistyksen kautta, joka voisi pitkällä aikavälillä hyödyttää sekä palveluntarjoajaa että yhteistyökumppaneita.

Lindbergin kokemuksen mukaan romanien on usein vaikeaa päästä kuntouttavaan työtoimintaan järjestelmässä ilmenneiden epäkohtien vuoksi. Järjestelmän koetaan olevan hidas ja joiltakin osin kankea, jolloin pääsyä kuntouttavaan työtoimintaan voi joutua odottamaan kuukausia ja mahdollisuus esimerkiksi opiskella työtoiminnan jälkeen on hankalaa. Erityinen romaneille suunnattu kuntouttava työtoiminta ei myöskään kuulu Oulun kaupungin palvelujärjestelmän piiriin.

Koemme tutkimuksemme olevan ajankohtainen. Mielestämme kuntouttavan työtoiminnan käytänteet kaipaavat tuoretta näkökulmaa kehittyäkseen palvelemaan yhä asiakaslähtöisemmin yksilöllistä tukea tarvitsevia asiakasryhmiä. Yle Uutisten 20.11.2012 julkaistun uutisen mukaan Oulu joutui maksamaan vuonna 2012 työmarkkinatutkimaksuja Kelalle noin 7 miljoonaa euroa (hakupäivä 5.4.2014), joten tutkimuksemme perusteena ovat myös taloudelliset näkökulmat yhteiskunnallisesti katsoen.

Tulevina sosionomeina haluamme opinnäytetyöllämme paitsi syventää ymmärtämystämme romanikulttuurin erityisyydestä ja sen vaikutuksesta ohjaustilanteeseen, myös kehittää asiakastyön, eettisyyden ja palvelujärjestelmän osaamistamme. Meitä kiinnostaa kuntouttavassa työtoiminnassa asiakkaan voimavaroista lähtevä ohjauksellinen näkökulma, jossa tulee huomioida asiakkaan ainutlaatuisuus, palveluntarve ja samalla palvelujärjestelmä. Sosionomin tutkinto sinällään antaa laajan ja vahvan tietoperustan sosiaalialalla toimimista varten sekä takaa edellytykset sosiaalialan kehityksen seuraamiselle.

le ja edistämiseksi. Sosiaalialan ammattikorkeakoulujen kansallinen verkoston määrittelemien sosiaalialan koulutusohjelman tuottamissa kompetensseissa (2008, ks. LIITE 1) puhutaan eettisyydestä, jossa tärkeäksi osaksi nousee jokaisen yksilön ainutkertaisuuden huomioiminen. Sosionomin työtehtäviin kuuluu tasa-arvon ja suvaitsevaisuuden edistäminen. Tärkeänä osana on myös sosionomin ammatillinen osaaminen vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteissa, joilla voidaan huomioida kokonaisvaltaisesti asiakkaan tarpeet ja voimavarat. Palvelujärjestelmän tietämyksen avulla sosionomi pystyy hahmottamaan laajoja kokonaisuuksia ja samalla kokoamaan asiakkaalle tarpeenmukaisia palvelukokonaisuuksia. Sosionomin ammatillisiin taitoihin kuuluu myös yhteiskunnallinen analyysitaito, yhdessä reflektiivisen kehittämis- ja johtamisosaamisen kanssa. Näillä taidolla mahdollistuu niin yhteiskunnallinen, yhteisöllinen kuin yksilöllinen vaikuttaminen ja kehittäminen sosiaalialalla. (ks. Mäkinen ym. 2009, 18–20.)

2 ROMANIEEN HISTORIASTA NYKYPÄIVÄÄN

Jotta voisimme ymmärtää romanien koulutuksen ja työllistymisen nykytilannetta, tulee meillä olla ymmärrys romanien historiasta. Pulman (2012, 166) mukaan romanit viettivät kiertolaiselämää aina toisen maailmansodan jälkeisiin vuosiin asti. Toisen maailmansodan jälkeen yhteiskunnan rakennemuutos kosketti niin valtaväestöä kuin romanejakin, alettiin siirtyä nopealla tahdilla agraariyhteiskunnasta teollistumiseen. Luonnollisesti, jos asuinpaikka vaihtuu jatkuvasti, tai vakituista asuinpaikkaa ei ole, se hankaloittaa koulutuksen hankkimista. Syrjä ym. (2008, 36) mainitsevat yhdeksi valtaväestöä ja romaneja erottavaksi kulttuurilliseksi tekijäksi työnteon käsitteen. Valtaväestö elää kilpailuyhteiskunnassa, jossa työ on elämän keskeinen sisältö. Romaneilla työn merkitys on ollut enemmän sosiaalinen ja elanto on saatu sosiaalisissa kanssakäymisissä työn kulkiessa mukana.

2.1 Suomesta turvapaikka

Romanien saapumisesta Suomeen on olemassa ristiriitaista ja sirpaleista tietoa. Ensimmäiset romanit (tattarit) saapuivat Pulman(2012, 10–12, 18–19.) mukaan Ruotsiin vuonna 1512 pysyväksi osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Helsingin kaupunginmuseon näyttelyjulkaisun mukaan ensimmäinen maininta romaneista Suomessa on Ahvenanmaalta vuodelta 1559 ja pian sen jälkeen heitä oli jo Itä-Suomessakin. Aluksi kruunu ja kirkko pyrkivät karkottamaan romanit kovaotteisesti Ruotsin valtakunnasta ja harvaan asuttu Suomi tarjosi heille turvaa ja tilaa. Kun armeijaan alkoivat kelvata romanitkin, kruunun asenne lieveni ja 1600-luvun lopulla kirkko alkoi havitella romaneja sanankuuloon. Irtolaisuudesta rangaistiin tuolloin pakkotyöllä ja viranomaiset karsastivat romanien kiertelevää elämäntapaa vuosisatoja. Pohjoismaiden suurin romaniväestö ovat Suomen kaaleet, jotka ovat kielellisesti ja kulttuurisesti harvinaisen yhtenäisen romaniryhmä koko Euroopan mitassa. Kaaleet samaistuvat vahvasti kotimaahansa ja kokevat olevansa ensisijaisesti suomalaisia. (Helsingin kaupunginmuseo & Musée d’Histoire de la Ville de Luxembourg 2009, 3.)

Hutun (2005, 333–335) mukaan on todisteita myös siitä, että Skandinaviaan saapuneet romanit olisivat saapuneet osin myös idästä, Venäjän ja Baltian maiden kautta. Suomeen, silloiseen Ruotsin valtakunnan osaan, romanit saapuivat todennäköisesti sekä Ruotsin että Eestin kautta 1500 – luvun alkupuolella. Ruotsin kuningas Juhana III määräsi vuonna 1576 karkotettavaksi valtakunnasta kaikki Norlannin läänissä tavatut romanit. Tämä määräys ymmärrettiin Ruotsin puolella niin, että romanit voidaan karkottaa Suomeen ja Suomen käsityksen mukaan romanit voitaisiin palauttaa sinne mistä tulivatkin. Vaikkakin tuohon aikaan romanien elinolot olivat vaatimattomat, maaseutu tarjosi näille kiertolaisille jonkinlaisen toimeentulon. Hevostalous, hevoskauppa sekä hevosten hoito olivat pääasiallisena tulonlähteenä. Maatöihin osallistui koko perhe vuodenaikojen mukaan ja lisäksi naiset tekivät käsitöitä, pieniä palvelustöitä, ennustivat ja harjoittivat kulkukauppaa. Joihinkin maanviljelijöiden taloihin romanit työvoimana, kauppiaina ja maailman uutisten välittäjinä olivat tervetulleita, mutta useimmiten romaneihin suhtautuminen ei ollut hyväntahtoista.

Huttu (2005, 333–335) korostaa, kuinka on ilmeistä, että Suomen puolella romaneita ei otettu alusta lähtienkään kovin suopeasti vastaan, mutta vuonna 1637 voimaan tullut niin sanottu ”hirttolaki”, kovensi otteita entisestään. Sen mukaan kaikki valtakunnan alueella tavatut romanit piti karkottaa ja maahan jääneet voitiin teloittaa ilman oikeudenkäyntiä. Tämä laki oli voimassa yli sata vuotta, aina vuoteen 1748 saakka. Myös Pulma (2006, 24) viittaa vuoden 1637 tappolakiin, ja tarkentaa, että elleivät romanit poistuneet maasta vuoden ja yhden päivä kuluttua tapaamisesta, miehet saisi hirttää ilman oikeudenkäyntiä ja naiset ja lapset tuli ajaa valtakunnan rajan yli. Myös niitä, jotka suojelisivat romaneja, uhkaisivat kovat sakot. Tämän lain nähtiin olevan seurausta Kustaa II Aadolfin sodassa kaatumisesta, jolloin valta siirtyi ylhäisaatelliselle holhoojahallitukselle. Ylipäätänsä näitä aikoja luonnehti köyhälistön aseman heikentäminen.

2.2 Kiertolaiselämä ja yhteiskunnan rakennemuutos

Romanit ovat olleet suomalaisessa historian tutkimuksessa lähes näkymättömiä, vaikka he ovat eläneet Suomessa jo lähes puoli vuosituhatta. Romanien historia on myös suomalaista historiaa ja se tarjoaa kaikkiin maan historian avaintapahtumiin mielenkiintoisen näkökulman. Esimerkkejä historiallisista käännekohdista, jotka koskettavat romane-

ja siinä missä muitakin suomalaisia on useita, kuten Ruotsin ajan päättyminen, 1800-luvun nälkävuodet, talvi- ja jatkosota evakkotaipaleineen, sekä sotien jälkeisen ajan rakennemuutos ja muuttoliike Ruotsiin. Heidän vaiheensa ovat kietoutuneet laajassa mitataavassa suomalaiseen yhteiskuntaan ja talouteen ja paikallistasolla kyläyhteisöjen elämään vuosisatojen ajan. (Pulma 2012, 10–12.)

Rajuimmat ja nopeimmat elinehto ja -tapamuutokset koskivat aluksi Karjalasta evakkoon joutuneita. Nämä evakkoromanit, joita oli lähes kolmasosa koko romaniväestöstä, joutuivat jättämään kotiseutunsa ja vanhat kiertoreittinsä, vuosisataiset kytkökset Venäjälle katkesivat lopullisesti. Evakkoromanit hajaantuivat ympäri maata ja monet perheet päätyivät vähitellen suurimpiin kaupunkeihin, erityisesti Helsinkiin. Yleensä he jäivät ilman muiden Karjalasta paenneiden saamaa valtion tukea. Monet eri syyt työnsivät romaneita pois kiertolaiselämästä: teollistuminen, maatalouden koneistuminen ja kaupparakennuksen tihentyminen veivät pohjaa vanhoilta toimeentulokeinoilta. Työ- ja asuntomarkkinoilla monet romanit saivat kokea pääväestön ennakkoluulojen voiman. Oli kaikkea muuta kuin itsestänselvyys siirtyä kaupunkeihin ja omiin asuntoihin huutavan asuntopulan keskellä. Viranomaisten ja lehtimiesten huomio kiinnittyi suurten kaupunkien liepeille syntyneisiin hökkeli- ja telttakyläihin. Suuri muuttoaalto Ruotsiin vei sittemmin mukanaan niin huomattavan osan romaneista, että 1970-luvun lopulla arveltiin kansallisen romaniväestön olevan katoamassa kokonaan. (Pulma 2012, 166.)

2.3 Romanien perusopetus

Rajala, Salonen, Blomerus ja Nissilä (2011, 5) ovat selvittäneet romanien perusopetuksen tilannetta ensimmäistä kertaa Opetushallituksessa vuosina 2000–2001. Myöhemmin tehty Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus 2010–2011 mahdollistaa vertailun edellisen tutkimuksen tulosten kanssa. Vertailua voi tehdä esimerkiksi perusopetuksen rehtorien sekä perusopetusikäisten romanien huoltajien näkökulmista sekä kymmen vuoden kehityssuunnista. Oppilaiden ääni tulee ensimmäistä kertaa kuuluviin, sillä myös heitä on haastateltu 2010–2011 tilannekatsauksessa.

Vielä vuosituhannen vaihteessa romanioppilaiden koulunkäyntiin liittyi monia ongelmia. He jäivät muita useammin luokalle, sekä osallistuivat muita lapsia harvemmin esi-

opetukseen. Oppilaiden poissaolojen määrä oli lisäksi runsas ja erityisopetukseen siirrettyjen tai otettujen romanioppilaiden osuus oli suuri. Koulun keskeyttäminen oli myös yleisempää romanien kuin muiden keskuudessa. (Rajala ym. 2011, 7.) Junkalan ja Tawahin (2009, 32) tutkimuksessa ”Enemmän samanlaisia kuin erilaisia”. on haastateltu 36:tta 10–18-vuotiasta romanilasta ja – nuorta. Junkala ym. mainitsevat yhtenä syynä koulumotivaation puutteeseen mahdollisesti kiusaamisen, joka alkaa heti peruskoulussa.

Rajala ym. muistuttaa, että romanikulttuuri sinänsä ei voi olla syynä tietynlaiseen käyttäytymiseen. Romanien vahvuuksiksi Rajala ym. ovat listanneet muun muassa sosiaalisuuden, käytöstavat sekä menestymisen taito- ja taideaineissa. Romanien suhtautumisesta koulutukseen ja koulutusjärjestelmään on tapahtunut myönteistä muutosta kymmenessä vuodessa. Koulu sujuu nykyään hyvin monilla. Kun tutkitaan vertailevaa tietoa, muuttajat, kuten perheen sosioekonominen asema, tulisi vakioida. Jos halutaan nähdä, mitkä piirteet ovat kulttuurisidonnaisia, se voidaan nähdä ainoastaan vertailemalla samanlaisessa asemassa olevia eri ryhmien edustajia toisiinsa. Koska tähän ei Rajalan ym. tutkimuksessa ole ollut mahdollisuutta, lähestymistapa on kuvaileva, ei niinkään ilmiötä selittävä. (2011, 7–8.)

Junkalan ym. (2009, 31) tutkimuksessa haastatellut lapset ja nuoret kokivat romanitaustaisen koulunkäyntiavustajan läsnäolon luontevaksi. Samantaustaista henkilöä on helppo lähestyä ja oppilas kokee tulleensa kuulluksi ja ymmärretyksi. Näin romanitaustaiset koulunkäyntiavustajat voivat läsnäolollaan vähentää ennakkoluuloja toimimalla koko luokan avustajina. Lapset ja nuoret toivoivat myös romanitaustaisia opettajia. Sekä romanitaustaisista koulunkäyntiavustajista että opettajista on pula.

Niin Pulma (2012, 12) kuin Rajala ym. (2011, 75.)havainnoivat, kuinka romanien koulutushistoriaan vaikuttaa voimakkaasti heidän kiertolaishistoriansa. Rajalan ym. (2011, 75.)tutkimuksessa viitataan kiertolaiselämään, josta johtuen romanilapset eivät ole kiinnostuneet perusopetukseen valtaväestön tavoin. Lapsista vähintään kolme viidestä osallistuu esiopetukseen, mutta se on yhä harvinaisempaa kuin valtaväestön lapsilla, joilla osallistumisprosentti on lähes 100. Lukuvuonna 2000–2001 osallistuminen esiopetukseen oli huomattavan vähäistä, joten tilanne on parantunut merkittävästi. Oppilaille ja heidän huoltajilleen tulisi tarjota tukea lasten varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen liittyvissä kysymyksissä, jotta koulun aloitus helpottuisi. Perheille tulisi edelleen korostaa

lasten esiopetukseen osallistumisen säännöllisyyden merkitystä. Esiopetuksessa olevien romanioppilaiden valmiuksia, erityisesti kielellisiä ja matemaattisia taitoja, tulisi harjoittaa. Harjoituksia voitaisiin tarjota esimerkiksi romanivanhemmille jaettavassa kirjassa. Lisäksi Pulma (2006, 168) näkee historian valossa koulunkäyntiin liittyvänä ongelmana myös puutteelliset asuinolosuhteet. Suomen romanit kiertelivät yleensä kesäaikaan ja lasten huostaanotot painoutuivat talviaikaan, syynä epäterveelliset asuinolot. Toisaalta koulutusta ei ole pidetty romanien historian valossa niin tärkeänä kuin käytännön perinteisten ammattien oppimista.

Alhainen koulutustaso lisää riskiä pitkäaikaistyöttömyyteen ja syrjäytymiseen. Suomen romanipoliittisen ohjelman (2009, 35) mukaan romaniväestön koulutuksellinen eriytyminen alkaa jo lapsuudesta. Sen yhtenä toimintalinjauksena on edistää romanilasten osallistumista ja yhdenvertaisuutta varhaiskasvatuksessa. Romanilasten osallistuminen varhaiskasvatukseen Suomessa on vähälukuista, näin koulutuksellinen eriytyminen alkaa jo varhaislapsuudesta. Vuosina 2005–2006 Vantaan kaupunki on toteuttanut yhteistyössä Sosiaali- ja terveysministeriön kanssa Romanilasten varhaiskasvatus -hankkeen, jonka tavoitteena oli lisätä tietoisuutta romaniperheiden parissa varhaiskasvatuksen merkityksestä sekä kasvattaa tietoa ja ymmärrystä romanikulttuurista työntekijöiden keskuudessa. Projektin työntekijä Satu Blomerus, joka on itsekin romani, on kirjoittanut Romanilapsi kotona, päivähoidossa ja koulussa -oppaan päivähoiton henkilöstölle. (Blomerus, 2006, 1.)

2.4 Romanien mahdollisuudet jatko-opintoihin

Jatko-opintojen esteinä nähdään muun muassa oppilaiden alisuoriutuminen. Lukuvuonna 2010–2011 viidennes oppivelvollisuutensa keskeyttäneistä oli romaneja. Oppilaiden ongelmat nähdään myös kulttuurisidonnaisina. Suurin osa poissaoloista on sairauspoissaoloja, mutta osa johtuu myös matkoista ja perhesyistä. Lisäksi romanioppilaille on luovattomia poissaoloja. Rehtoreiden mukaan poissaolojen määrä ei ole kymmenessä vuodessa juurikaan vähentynyt. Lukuvuonna 2000–2001 poissaolot häiritsivät koulunkäyntiä kolmasosalla ja tilanne on pysynyt samana myös kymmenen vuotta myöhemmin. (Rajala ym. 2011, 47.)

Yhtenä esteenä peruskoulusta jatkokoulutukseen siirtymiselle on varhainen perheen perustaminen ja tämä voi luonnollisesti vaikeuttaa tulevaisuuden työllistymismahdollisuuksia. Koulutustilanne ja koulumenestys ovat kuitenkin selvästi parantuneet. Kymmenen vuotta sitten arviolta noin 10 prosenttia oppilaista menestyi hyvin lukuaineissa, nyt 70 prosentilla koulu sujuu vähintäänkin tyydyttävästi. Peruskoulun käy loppuun yhä useampi romanilapsi ja ammattiopintojakin aloittaneiden määrä on kymmenessä vuodessa yli kaksinkertaistunut. (Romanit.fi, hakupäivä 23.8.2013.) Myös Syrjä ym(2008, 61–65) on tullut tutkimuksessaan samankaltaiseen tulokseen. Hän mainitsee erikseen romanityöt, joille on usein haasteelliseksi osoittautunut perheen velvollisuuksiin osallistuminen koulun sijaan.

Perusopinnoista jatko-opintoihin siirtymistä kutsutaan nivelvaiheeksi. Tähän vaiheeseen liittyy haasteita, jotka osin korostuvat romaneilla verrattuna valtaväestön samoihin haasteisiin. Junkalan ym. (2009, 30) mukaan ammattiopinnot kiinnostivat valtaosaa haastatelluista. Haastateltavat kertoivat saaneensa tarpeeksi tietoa ammatinvalinnanohjauksen kautta jatkokoulutukseen hakemisesta sekä eri ammattivaihtoehtoista. Toivealoina haastateltavat mainitsivat esimerkiksi logistiikka-, rakennus- ja hevosalan, sisustus suunnittelun ja media-alan sekä maalarin, autoasentajan, kampaajan, kosmetologin sekä nuoriso- ja vapaa-ajanohjaajan ammatit. Vaikka nuoret saivat tietoa koulutukseen haakeutumisesta, he kaipaavat enemmän käytännön tukea ja ohjausta opiskelun arjesta kuten asumisesta ja tukimuodoista.

3 ROMANIEEN TYÖLLISTYMISEN ESTEITÄ

Syrjän ym. (2008, 10–16, 41–43) tutkimuksessa on selvitetty Suomessa asuvien romanien työllistymismahdollisuuksia. Tutkimuksen tavoitteena on ollut kartoittaa työhallinnon roolia romanien työllistymisen edistämiseksi, sekä saada kokonaiskuva romaneista työhallinnon asiakkaina, heidän työmarkkinatilanteestaan, työllistymisestään sekä niiden esteistä. Tutkimuksen aineistona on käytetty mm. työhallinnon URA-asiakastietojärjestelmää ja muita aihealueeseen liittyviä tutkimuksia. Tutkimuksen pohjana ovat olleet myös haastattelut työnhakijoille, romaniasiainyhdyshenkilöille, työnantajille ja työhallinnolle. Tutkimuksen yhtenä tärkeimpänä osa-alueena on ollut erityisesti romanien tilanne työnhakijana ja siihen liittyvät työllistymisen esteet. Työministeriö toteutti vuonna 2003 kyselyn romanien työllistymisestä. Kyselyn perusteella selvisi, että romanien työttömyysprosentti on noin 20. Romaniväestöstä osa on erinäisistä syistä eläkkeellä tai muutoin ajautunut työmarkkinoiden ulkopuolelle, osa on työmarkkinoilla ja osa työttömänä. Syitä työmarkkinoiden ulkopuolella oloon ovat esimerkiksi sairausloma tai eläkepäätöksen odottaminen. Myös vanhempainvapaat ja työvoimapolitiittiset koulutukset sekä kuntouttavat työtoiminnot olivat osasyynä tähän.

Haastateltavien omakohtainen sinnikkyys ja aktiivisuus ovat edesauttaneet koulutukseen tai työhön hakeutumisessa. Usein kannustus ja tuki perheen ulkopuolelta ovat auttaneet opiskelussa ja työllistymisessä. Perheen esimerkki koulutukseen hakeutumisesta ja työssä käymisestä on ollut suuressa roolissa. Tämä ei kuitenkaan toteudu kaikkien haastateltavien kohdalla. Oma usko ja halu koulutukseen tai töihin pääsyyn on ollut vahva, vaikka oma perhe ei ole ollut tukemassa. Haastatteluiden perusteella esteenä ei nähdä kiinnostuksen puutetta työllistymistä kohtaan, vaan keskeisimmäksi esteeksi nousee niin työhallinnon kuin työnhakijoidenkin puolelta esiin työkokemuksen puute. Myös yrittäjät näkevät koulutuksen ja työkokemuksen puutteen työllistymisen esteenä. Tutkimuksessa nousee myös esille vahvasti romanien kokemat ennakkoluulot. (Syrjä ym. 2008, 61–65.)

Syrjän ym. (2008, 70–75, 77, 110) tutkimuksessa työvoimapolitiittista koulutusta ja kuntouttavaa työtoimintaa ei kysytty erikseen, mutta vastaajilla oli mahdollisuus täydentää toimenpiteitä avovastauksina. Tutkimuksessa syrjintäkokemuksia ja ennakkoluuloja

kommentoidaan usein toteavaan sävyyn. Useaan otteeseen koetut ennakkoluulot ovat aiheuttaneet turhautumista ja siitä johtuen luopumista työn hakemisesta. Tutkimuskirjallisuus on taas kiteyttänyt työnantajien ennakkoluulojen ja syvään juurtuneiden väärinkäsityksien olevan esteenä erityisryhmien työllistämiseen. Vaikuttavina tekijöinä todetaan muun muassa myös työnantajien aikaisemmat kokemukset tai käsitykset romanien työhalukkuudesta suoriutumisesta. Rekrytointilanteissa esille tullut heikompi tai puuttuva ammatillinen koulutus ja työkokemus asettavat romanit huonompaan asemaan. Valinta voidaan perustella juuri näihin edellisiin seikkoihin vedoten, jolloin kielteisten asenteiden ei tarvitse tulla ilmi. Stereotyyppisten käsitysten juurtuminen yhteiskuntaan on erittäin syvällä Suomessa. Käsitys erityisesti sitoutumisesta annettuun työhön ja luotettavuuteen tulevat esille. Myös pukeutumiskulttuuri aiheuttaa ennakkoluuloja. Nämä seikat eivät kuitenkaan nouse kyselyn myötä päällimmäiseksi esteeksi työllistymiselle, vaan vähäinen koulutus ja työkokemus olivat ensisijaiset tekijät työnantajille.

Vähemmistövaltuutetun selvitys (2014, 25–26)sivuaa myös romanien työllistymisen esteitä kysellessään syrjintäkokemuksista työnhaussa. Vähemmistövaltuutettu korostaa, että yhdenvertaisuuslain syrjintäkiellon valvominen työelämässä kuuluu yksinomaan työsuojeluviranomaisille. Mutta koska etnisten vähemmistöjen ja ulkomaalaisten aseman ja oikeuksien parantaminen puolestaan kuuluu vähemmistövaltuutetulle, tähän tehtäväkenttään kuuluvat luonnollisesti työmarkkinakysymykset syrjinnän ehkäisyn ja yhdenvertaisuuden edistämisen osalta. Selvitys tuo ilmi, kuinka romanivaatetus työelämän näkökulmasta katsottuna nähdään osiltaan hankalana. Romanivaatetus voi vaikeuttaa työpaikan saamista, etenkin kun on kyse romaninaisen vaatetuksesta.

Vuonna 2004 tapahtui suuria uudistuksia romanien työllistämispalveluiden kehittämisessä. Yhdenvertaisuuslaki (20.1.2004/21) astui voimaan ja samana vuonna avautuivat ensimmäiset työvoiman palvelukeskukset. Palvelukeskusten tavoitteena on antaa moniammatillista tukea ja parantaa heikoimmin työllistyvien asemaa. Työministeriössä nähtiin 2007 tehdyn yhdenvertaisuussuunnitelman mahdollistavan romanien työllistämispalveluiden kehittämisen. Työhallinnossa ei eritellä asiakkaita etnisen lähtökohdan perusteella. (Syrjä ym. 2008, 86.)

Työministeriön yleisiä suosituksia yhdenvertaisuussuunnitelman sisällöksi – yhteenvedossa (Dnro 651/009/2007, hakupäivä 7.9.2013, 2–4) mainitaan, että ihmisten lähtö-

kohdat ja mahdollisuudet vaihtelevat yksilöllisesti, jonka vuoksi yhdenvertaisuuden toteutuminen ei ole aina riippuvainen samanlaisesta kohtelusta. Yhdenvertaisuuslain (20.1.2004/21) tarkoituksena on käytännön toimin saattaa mm. etniset vähemmistöt tasavertaiseen asemaan suhteessa viranomaisiin. Käytännössä tämä tarkoittaa viranomaisen palveluntarjontaa ja toimintaa, jossa otetaan huomioon vähemmistöjen erityislaatuisuus. Keskeisiksi tukitoimenpiteiksi nousevat syrjinnän estäminen, joka taataan henkilöstön oikeanlaisella koulutuksella sekä asiakaslähtöinen työskentelytapa, jolloin tarvitaan tehostettua neuvontaa palveluista ja niiden käyttämisestä. Tämä vaatii oikean tiedon jakamista vähemmistöille heidän oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Yhdenvertaisuussuunnitelmassa mainitaan erikseen alkuperäiskansat, joihin romanit kuuluvat, tämän mukaan juuri romanien tilanteeseen tulisi kiinnittää erityishuomiota. Romaniasiaan neuvottelukunta (RONK) on yksi yhteistyötahoista, jotka toimivat yhdessä alueellisten ja paikallisten romaniyhdistysten ja yhteisöjen kanssa. (Työministeriön yleisiä suosituksia yhdenvertaisuussuunnitelman sisällöksi – yhteenvedossa Dnro 651/009/2007, hakupäivä 7.9.2013, 2–4.)

Suomen romanipoliittisen ohjelman (2009, 49–50) yhtenä toimintalinjauksena mainitaan romaniväestön tukeminen ja edistäminen työmarkkinoille sijoittumisessa. Ohjelman mukaan romanit ovat yksi erityisen heikossa työmarkkina-asemassa oleva ryhmä. Heidän integroitumisensa työmarkkinoille kaipaa toimenpiteitä työllistymisen edellytysten vahvistamisessa. Kielteiset asenteet, ennakkoluulot ja syrjintä mainitaan työllistymisen esteinä myös tässä ohjelmassa, ja erityistuki työllistymisen eri vaiheissa on tarpeen.

Tutkimuksista, laeista ja säädöksistä huolimatta romanien työllistyminen on vaikeaa ja asia nostetaan aika-ajoin esiin myös suomalaisessa mediassa. Esimerkiksi Yle Uutiset (hakupäivä 5.11.2013) nostaa 8.4.2012 julkaisemassaan (päivitetty 6.6.2012) jutussa esiin sen, miten yhä useammat romaninuoret kouluttautuvat ammattiin, mutta töitä ei ole. Jyväskylän seudun romanityöryhmän puheenjohtajan Ritva Anttosen mukaan ennakkoluulot johtuvat tietämättömyydestä ja tietämättömyys kumpuaa mielikuvista, jotka ovat syntyneet kiertolaiselämän ajoilta. Romaneilla on kuitenkin halu ansaita elantonsa itse ja irrottautua tukipalvelujen verkosta. Yle Uutiset (hakupäivä 5.11.2013) kirjoittaa myös 10.10.2013 päivätyssä jutussaan romanien haluavan kouluttautua yhä enemmän, koska he uskovat sen olevan tie työllistymiseen. Jutussa on haastateltu Itä-Suomen aluehallintoviraston suunnittelijaa Helena Valentinia, jonka mukaan romanien omat

asenteet ovat muuttumassa koulutusmyönteisimmiksi. Valentin kuitenkin peräänkuuluttaa myös työnantajilta asennemuutosta ja rohkeutta palkata romani.

Ylen Aamu-tv:ssä (18.9.2013) pohditaan otsikolla "Romanit tiiviimmäksi osaksi yhteiskuntaa" sitä, millä tavalla romanien työllisyyttä ja koulutustilaisuuksia voitaisiin parantaa. Erikoissuunnittelija Malla Laiti Etelä-Suomen aluehallintovirastosta kertoo näkevänsä työnsä kautta puutteita romanien asemassa työelämässä. Yhdeksi syyksi tälle hän näkee vähäisen koulutustaustan. Hän viittaa romanien koulunkäynnistä tehtyihin tutkimuksiin ja toteaa että tämä asia on onneksi muuttumassa. Peruskoulun käyneiden romanien määrä on selvästi parantunut viimeisen kymmenen vuoden aikana ja nyt satsataan romaninuorten jatko-opiskeluun. Syitä siihen, mitä nämä myönteiset koulutusmuutokset johtuvat, Laiti mainitsee yhteiskunnan panostamisen romaneihin. Yhtenä tällaisena esimerkkinä hänen mukaansa on Suomen romanipoliittinen ohjelma kuntiin vietynä ja lisäksi romaniväestö on itse aktivoitunut. He haluavat mukaan yhteiskuntaan ja samat edellytykset siihen, mitä muillakin on. Hän myös viittaa käyttämäämme Syrjän tutkimukseen siinä, että vaikka romaneilla on ammatti, he eivät välttämättä saa töitä.

4 KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA

Kuntouttava työtoiminta on osa sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalisen kuntoutuksen käsite on Suomessa suhteellisen tuore eikä sille ole vielä yhtenäistä sisältöä. Se pitää sisällään erilaisia toimintoja, joilla ihmisen tarpeisiin pyritään vastaamaan ja joiden avulla hänen toimintakykyään parannetaan. Tavoitteena on, että vaikeasti syrjäytyneet henkilötkin voivat palata yhteiskunnalliseen osallisuuteen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013b, hakupäivä 21.2.2013). Sosiaalihuoltolakiehdotuksessa pääpaino on syrjäytymisen ehkäisemisellä. Sosiaalisessa kuntoutuksessa painottuu kunnan yhteistyö muiden tahojen, esimerkiksi terveydenhuollon, työ- ja elinkeinotoimen sekä opetustoimen kanssa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012, 38.)

Valtakunnallisella tasolla kuntouttava työtoiminta nähdään yhtenä riskiryhmien osallisuuden kehittämisen työmuotona esimerkiksi Kaste 2012–2015 –osaohjelmassa (Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos 2013, hakupäivä 29.8.2013). Laki kuntouttavasta työtoiminnasta (2.3.2001/189) velvoittaa kunnat sekä työ- ja elinkeinotoimistot järjestämään yksilöllisesti kuntouttavaa työtoimintaa pitkään työttömänä olleille asiakkaille. Ajatuksena kuntouttavassa työtoiminnassa on tiivis yhteistyö kuntien ja työ- ja elinkeinotoimistojen (TE- toimisto) välillä. Lainsäädännöstä vastaa sosiaali- ja terveysministeriö. Kunnat ovat velvoitettuja järjestämään kuntouttavaa työtoimintaa pitkään työttöminä olleille, joiden pääsääntöisenä tuloina on joko työmarkkinatuki tai toimeentulotuki. Toisena vahvana perusteena on asiakkaan työ- ja toimintakyvyn vaje, joka estää osallistumisen TE- hallinnon ensisijaisiin palveluihin esimerkiksi työharjoitteluihin tai koulutuksiin. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012a, hakupäivä 19.2.2013.) Työtoimintapaikat ovat yleensä kunnan ja valtion virastoissa, järjestöissä, säätiöissä tai muissa julkisissa yhteisöissä. Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvan toimeentuloetuudet, kuten työmarkkina- tai toimeentulotuki, säilyvät. Lisäksi työtoiminta-ajalta saa toimintarahaa tai ylläpitokorvausta sekä korvausta matkakustannuksista yksilöllisen tilanteen mukaan. (Oulun kaupunki 2013, hakupäivä 16.3.2013.) Kuntouttavaa työtoimintaa määrittää myös laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812).

Kuntouttavasta työtoiminnasta on tehty tutkimuksia, mutta varsinaisesti romaneita koskevasta toiminnasta on hyvin vähän tutkittua tai tilastoitua tietoa. Yhtenä lähteenä olemme käyttäneet Hannele Syrjän ja Mikko Valtakarin (2008) tutkimusta ”Romanien pitkä matka työn markkinoille” työnhakijana olevien romanien työllistymismahdollisuuksista. Tutkimus osoittaa romanien työllistymisesteiden olevan moninaisia. Alhaisen koulutustason, ammatillisen koulutuksen ja työkokemuksen puutteen vuoksi romanit kilpailevat samoista työpaikoista kuin osa valtaväestöstä. Kulttuuriset erityispiirteet, romanien omat asenteet sekä valtaväestön ennakkoluulot ja kielteiset asenteet luovat romanien työllistymiseen kuitenkin omat lisähaasteensa. (Syrjä ym. 2008, 14, 39.)

4.1 Kuntouttavaa työtoiminta sosiaalipalveluna

Sosiaali- ja terveysministeriö (2013a, hakupäivä 19.2.2013) määrittelee kuntouttavan työtoiminnan sosiaalihuoltolain (17.9.1982/710) mukaiseksi sosiaalipalveluksi, jonka tavoitteena on ehkäistä työttömyyden aiheuttamia kielteisiä vaikutuksia asiakkaan toimintakyvyssä. Sen tarkoituksena on myös vahvistaa yksilön kokonaisvaltaista elämänhallintaa sekä ehkäistä syrjäytymistä ja parantaa työllistymismahdollisuuksia. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta (2.3.2001/189) mainitsee elämänhallinnan ensisijaiseksi tavoitteeksi ennen työllistymistä.

Kuntouttava työtoiminta on asiakaslähtöistä ja sisältö vaihtelee asiakkaan toimintakyvyn sekä osaamisen mukaan. Sen tulee kuitenkin aina sisältää selkeästi työtoimintaa. Osalla siihen voi kuulua myös arjen hallinnan opettelua, toisilla taas vaativampia ja vastuullisempia työtehtäviä. TE- toimistossa asiakkaalle tehdään aktivointisuunnitelma, johon kuntouttavan työtoiminnan tulee sisältyä, mikäli asiakkaalle ei voida tarjota viimeistään kolmen kuukauden aikana työtä tai muuta työllistymistä edistävää palvelua. Asiakkaalla on lain (2.3.2001/189) mukaan oikeus kieltäytyä tai keskeyttää kuntouttava työtoiminta erityisen pätevistä syistä. Kuntouttavan työtoiminnan asiakas ei ole työsuhteessa, joten häntä eivät koske työsuhteeseen liittyvät vastuut ja velvollisuudet. Kuntouttava työtoiminta ei saa loukata asiakkaan uskonnollista tai muuta eettistä vakaumusta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 17.4.2013, hakupäivä 29.8.2013.)

4.2 Kuntouttava työtoiminta kokonaisvaltaisen elämänhallinnan vahvistajana

Kuntouttava työtoiminta on osa Suomen aktivointipolitiikkaa, joka sai jalansijaa 1990-luvun loppupuolella ja jonka pääasiallisena tarkoituksena on saada pitkään työttömänä olleet henkilöt takaisin töihin (Karjalainen & Karjalainen 2011, 7). Philin (2012, 5–9) tutkielman mukaan kuntouttavan työtoiminnan avulla vahvistetaan ja tuetaan henkilön elämänhallintaa. Työllisyyspoliittisesta näkökulmastakin katsottuna kuntouttava työtoiminta aktivoi työttömiä osallistumaan yhteiskuntaan ja näin parantaa heidän elämänlaatuaan. Kuntouttava työtoiminta on kuitenkin myös asiakasta velvoittavaa ja sanktioitu. Osallistumatta jättäminen tai keskeyttäminen voi aiheuttaa tukien jääväämisen ja sitä kautta taloudellisen tilanteen ja elämänlaadun heikentymistä.

Kuntouttavaan työtoimintaan voidaan sisällyttää yksilöllisesti myös muita kuntoutumista tukevia palveluita kuin pelkkää työtoimintaa (kuvio 1). Tällaisia palveluja voivat olla muun muassa elämänhallintaa ja toimintakykyä tukevat toimet lyhyinä kursseina ja koulutusjaksona sekä työ- ja toimintakyvyn arviointi, lääketieteelliset tutkimukset ja yhdessä harrastaminen sekä virkistäytyminen. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 17.4.2013, hakupäivä 29.8.2013.) Elämänhallinnan eli arjen hallinnan taitojen harjoittelu voi pitää sisällään päivä- ja vuorokausirytmien opettelua sekä laskujen maksua. Ohjausta ja valmennusta voi saada sekä yksilö- että ryhmäohjauksena. Esimerkiksi Vantaalla toimiva starttiryhmä on yksi kuntouttavan työtoiminnan muoto, jossa asiakasta tuetaan ryhmässä löytämään tie kohti työllistymistä. Asiakkaalla on myös yksilötapaamisia, joissa tilanne kartoitetaan ja tehdään jatkosuunnitelma. Ryhmä kestää 3 kuukautta, jonka jälkeen asiakas tekee aktivointisuunnitelman yhdessä TE-toimen virkailijan, ryhmäohjaajansa ja oman alueensa sosiaalityöntekijän kanssa. (Vantaan kaupunki, hakupäivä 22.10.2013.)

KUVIO 1 Esimerkkejä kuntouttavaan työtoimintaan sisällytettävistä palveluista (THL, hakupäivä 29.8.2013)

4.3 Voimaantumisen ja valtaistumisen yhteiskunnan osallisuuteen

Käsite "empowerment" ymmärretään suomeksi sekä voimaantumisenä että valtaistumisena (Mahlakaarto 2010, 26; Siitonen 1999, 15.) Luhtasela (2009, 17) määrittelee empowermentin valtaistumisen ja voimaantumisen lisäksi vahvistumisena. Sillä viitataan vallan ottamiseen omiin käsiin, omien asioiden hoitamiseen, aktivoitumiseen ja yleensä toimintaan. Valtautuminen on yksi kuntouttavan sosiaalityön tavoite, kun puhutaan heikoista ja osattomista asiakkaista. Tällä tarkoitetaan asiakkaan omatoimisuuden vahvistumista, itsetunnon kohoamista sekä elämänhallinnan lisääntymistä.

Lindqvist, Oksala ja Pihlman (2001, 101) kiteyttävät kuntouttavan työtoiminnan ajatuksen seuraavalla tavalla:

Kuntoutuminen ja aktivoituminen ovat asiakkaiden omia prosesseja, joissa ammattilaiset voivat toimia tukihenkilöinä. Työntekijöiltä tämä edellyttää voimaantumista tukevaa, ns. empowerment-työtä. Tätä työtettä on luonnehdittu 1990-luvun uudeksi ammattityön paradigmaksi eli viitekehyykseksi.

Siinä on kyse asiakkaan voimavarojen löytymisestä ja niiden käyttöönotosta.

Kuntoutus ei ole kuntoutusta vielä sarjana erillisiä toimenpiteitä. Kuntoutuksesta tulee muutosta elämänhallintaan ja elämäntilanteeseen tuova prosessi vasta kun toimenpiteet ovat osa kokonaisuutta, jonka tavoitteet ja tarkoitukset ovat kuntoutujan tavoitteita.

Hyvin monenlainen tekijänsä kannalta mielekäs työ, tekeminen tai toiminta voi kuntouttaa ihmistä. Tämä ajattelu lähtee ihmiskäsityksestä, jonka mukaan ihminen on sosiaalinen ja aktiivinen olento, joka tarvitsee muiden ihmisten kanssa yhdessä tapahtuvaa mielekästä toimintaa voidakseen hyvin. Toiminnan kautta ihminen voi saada uusia kokemuksia, niiden pohjalta uusia tunteita ja edelleen uutta ajattelua, joka voi johtaa uuteen toimintaan.

Pitkään jatkuneen työttömyyden ja mahdollisen ”toimettomuuden” jälkeen voi vaade toiminnasta ja tekemisestä ja erilaisesta aktivoitumisesta tuntua asiakkaista alkuun kovalta. Kuntoutumista tukevien työntekijöiden ammattitaidon kannalta on esimerkiksi masentuneen ja tulevaisuusperspektiivinsä kadottaneen asiakkaan motivoiminen vastaavasti kova haaste. Työ edellyttää suurta hienovaraisuutta ja herkkyyttä sekä ammatillista kokemusta ja mahdollisuutta tarvittaessa esimerkiksi työnohjaukseen.

Salme Mahlakaarto (2010, 26) toteaa tutkimuksessaan, että voimaantuminen on aktiivinen ja osallistava prosessi, jonka avulla henkilö voi kontrolloida itseään, vaikuttaa asioihin ja saada sosiaalista oikeutta. Henkilön kyvystä hoitaa asioitaan ja saada äänensä kuuluviin käytetään myös nimitystä valtaistuminen.

Siitonen (1999, 15, 26, 54, 61–64) puhuu voimaantumisesta, englanniksi empowerment. suomeksi myös sisäinen voimantunne, joka on henkilön omia voimavaroja ja luovuutta vapauttava tunne. Voimaantuneella henkilöllä on tahtoa yrittää. Hän myös tuntee vastuunsa sekä itsestään että yhteisön toisista jäsenistä. Henkilöstä, joka on saavuttanut sisäisen voimantunteen, heijastuu myönteisyys ja positiivinen lataus. Voimantunteen avulla on mahdollisuus saavuttaa luottamuksellinen ilmapiiri, vapaus sekä arvostuksen ja itsenäisyyden kokemus.

Myös käsite osallisuus viittaa voimaantumiseen ja valtaistumiseen. Voimaantumisen kautta henkilöllä on kyky ajaa omia asioita ja mahdollisuus osallistua yhteiskunnan ta-

solla päätöksentekoon ja toimeenpanoon. Voimaantuminen tai sisäinen voimantunne on aina henkilökohtainen ja sosiaalinen prosessi, jota ei voi antaa kukaan ulkopuolinen. Ulkopuolinen voi kuitenkin tukea henkilöä kohti voimaantumista. (Siitonen 1999, 60, 117–118.)

5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TEHTÄVÄT

Tutkimuksemme tarkoituksena on kuvata, millaisia kokemuksia romaneilla on ollut kuntouttavasta työtoiminnasta Pohjois-Suomen Romanit ry:ssä.

Tavoitteenamme on, että Pohjois-Suomen Romanit ry voi halutessaan hyödyntää tutkimustuloksiamme kehittäessään kuntouttavan työtoiminnan käytänteitä. Uskomme, että työtämme voivat hyödyntää myös oppilaitoksemme muut opiskelijat, muu romaniyhteisö ja kuntouttavaa työtoimintaa järjestävät tahot, kuten TE-toimisto.

Tutkimuksellamme haimme vastausta tutkimustehtävään: Millaisia ovat romaniasiakkaiden kokemukset Pohjois-Suomen Romanit ry:n tarjoamasta kuntouttavasta työtoiminnasta?

6 TUTKIMUSMETODOLOGIA

Haastattelututkimuksemme pohjautuu fenomenologiseen lähestymistapaan, jolloin kokemuksen ilmiö ja sen kuvaus on tarkoitus ymmärtää sellaisena kuin se on, muuttamatta tutkijan merkitysyhteydeksi. Edellytyksenä on tutkijan teoreettinen asenne ja tietoinen ennako-oletuksettomuus. (Lehtomaa, 2009, 163.) Tutkimukssamme haastattelimme Pohjois-Suomen Romanit ry:ssä kuntouttavassa työtoiminnassa olleita ja fenomenologinen lähestymistapa ilmenee haastattelujen kautta ilmi tulleiden yksilöllisten kokemusten ja niiden merkitysten huomioonottamisena. Avasimme haastattelujen avulla heidän kokemuksiaan kuntouttavasta työtoiminnasta mahdollisimman objektiivisesti. Ymmärrämme, että haastateltavan kokemus on sidoksissa sekä haastattelun aikaan ja paikkaan että kuntouttavassa työtoiminnan ajanjaksoon.

Tutkimuksemme on laadullinen tutkimus ja aineisto kerättiin yksilö teemahaastattelulla. Laadullisessa tutkimuksessa on tarkoitus kuvata todellista elämää ja nähdä todellisuus moninaisena. Kohdetta pyritään tutkimaan kokonaisvaltaisesti, todellisuutta ei voi mielivaltaisesti pirstoa osiin. On mahdollista löytää monensuuntaisia suhteita, koska tapahtumat muovaavat toinen toistaan. Pyrkimyksenä laadullisessa tutkimuksessa on löytää tai paljastaa tosiasioita olemassa olevien väittämien sijaan. Tutkijana emme voi irtisanoutua arvolähtökohdista, koska ne muovaavat ymmärrystämme tutkittavia ilmiöitä kohtaan. Koska tutkija ja tieto tutkittavasta kohteesta kietoutuvat toisiinsa, objektisuuden saavuttaminen ei ole mahdollista. Näin ollen tulokset ovat aikaan ja paikkaan rajoittuneita, ehdollisia selityksiä. (Hirsjärvi ym. 2009, 9 152.) Ennakkoluulot romaneja kohtaan istuvat syvällä yhteiskunnassamme. Heistä keskustellaan sekä kahvipöydässä että mediassa, ja yhä edelleen romanien suhde työntekoon on yleinen vitsin aihe. Olemme opinnäytetyötä tehdessämme myös itse törmänneet jopa naureskeluun aihevalintamme johdosta.

Ontologia avaa tutkijan käsitystä tutkimuksen kohteesta sekä ilmiöstä. (Hirsjärvi ym. 2007, 126). Juha Varton (2005, 34–35) mukaan luonnon ilmiöt, oliot ja ihminen elämissä maailmassaan sekä kuvitelmat ovat kaikki olemassa omalla tavallaan ja voivat tulla kohdallisen tutkimuksen kohteeksi. Kun puhutaan laadullisesta tutkimuksesta, tutkitta-

van erityislaadun tunnistaminen edellyttää ontologista, tutkittavan olemassaolotavan erittelyä. Rauhala (2005, 85–87) jakaa holistisen ihmiskäsityksen kolmeen ontologiseen olemuspuoleen, joita ovat kehollisuus, tajunnallisuus ja situationaalisuus. Kehollisuudella tarkoitetaan orgaanisten prosessien kokonaisuutta, jotka toteuttavat ja ylläpitävät elämää. Tajunnallisuus ihmisessä on olemassaolon, merkityskokemusten kehkeytymisen ja toimivuuden tasoa. Situationaalisuus puolestaan viittaa omaan elämäntilanteeseen, joka on aina yksilöllinen. Kun puhutaan ihmisen olemuspuolista, ontologisesti näitä voidaan kutsua situationaalisiksi säätöpiireiksi, joiden keskinäisiä dynaamisia asenteita sekä rakenteellisia suhteita voidaan tarkastella. Eri olemuspuolet säätelevät toistensa ja kokonaisuuden olemassaoloa ja ihmisen kokonaisuus konstituoituu (kehkeytyy) näiden olemuspuolien yhteen kietoutumisessa. Näin ollen, kun puhutaan empiirisestä tutkimuksesta ja sovelluksista, vain ihmisen erilaisuuden tiedostaminen ja huomioonottaminen on keino ihmisen kokonaisuuden hallitsemiseen.

Romanikulttuurin erityislaatuisuudesta johtuen, tutkimuksessamme tuli hyvin esille erityisesti romanien situationaalisuus suhteessa valtakulttuuriin. Pitkä, perinteikäs historia luo taustaa nykypäivän vaatimuksille ja molemminpuoliset asenteet voivat olla esteitä muun muassa osallisuudelle yhteiskunnassa. Tämä puoltaa ajatustamme joko erityisesti romaneille suunnatusta kuntouttavasta työtoiminnasta tai ainakin heidän yksilölliset tarpeet huomioonottavasta palvelujärjestelmästä. Tutkimuksessamme tämä tarkoittaa myös sitä, että otimme kokonaisvaltaisesti huomioon haastateltavamme ja heidän tarpeensa, koska he ovat tutkimuksemme perusta. Ilman heidän myötävaikutustaan tutkimus olisi jäänyt kokonaan tekemättä. Olimme joustavia haastattelupaikkaa ja -aika suunnitellessamme. Haastatteluympäristöstä loimme rauhallisen ja varmistimme luottamuksellisuuden haastateltavien ja haastattelijoiden kesken. Myös tutkimuksen tulosten tarkastelussa otimme kokonaisuuden huomioon luodessamme teorian ja kokemuseräisen tiedon synteesiä.

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Haastateltavat henkilöt saimme Pohjois-Suomen Romanit ry:n kautta, joka oli opinnäytetyömme toimeksiantaja. Tutkimuslupa myönnettiin Oulun kaupungin työllisyyspalveluista sekä hyvinvointipalveluista. Haastattelimme kuutta Pohjois-Suomen Romanit ry:n kuntouttavassa työtoiminnassa ollutta henkilöä. Tutkimuksen tuloksissa ei millään tavalla käy ilmi haastateltavien sukupuoli ja ikä.

7.1 Tiedonantajien valinta

Saadaksemme haastateltavia tutkimustamme varten, päätimme ottaa suoraan yhteyttä Pohjois-Suomen Romanit ry:n tämän hetkiseen toiminnanjohtajaan. Sovimme tapaamisen, jota varten otimme mukaan teemahaastattelurungon, saatekirjeen ja haastatteluun osallistujan suostumuslomakkeen. Tapaamisessa esittelimme myös opinnäytetyömme tietoperustan ja tutkimussuunnitelman. Aiemmissa keskusteluissa Pohjois-Suomen Romanit ry:n kanssa oli jo käynyt ilmi, että romanit voivat suhtautua hieman varauksella virallisiin kirjeisiin ja haastatteluihin historian nojalla, varsinkin jos puhe tallennetaan nauhurille. Tähän katsoimme tarvitsevämme yhdistyksen sekä sen hallituksen tukea, ja saimme haastateltavat heidän kauttaan.

7.2 Aineiston keruu

Valitsimme teemahaastattelun, koska se on strukturoitua haastattelua väljempi. Valitsimme muutamia avainkysymyksiä, joiden ympärille rakensimme haastattelun. Teemahaastattelussa meidän eli haastattelijoiden rooli on aktiivinen. Mitä avoimempi haastattelu on, sitä tärkeämmäksi nousee tutkijan kyky ja herkkyys aistia tilannetta ja edetä haastateltavan ehdoilla. (Kylmä & Juvakka 2007, 78–79.) Tämä kyky puolestaan tuo tutkittavien äänet kuuluviin, haastattelijan näkökulman sijaan. Teemahaastattelussa keskeiseksi nousee merkitysten syntyminen vuorovaikutuksessa, sekä haastateltavien tulkinnat asioista ja niille annetut merkitykset. Haastateltavat voivat vastata kaikille sa-

moihin kysymyksiin omin sanoin ilman sidoksia vastausvaihtoehtoihin. Tällä halusimme mahdollistaa, että haastateltavan oma ääni tulee kuulluksi. (Hirsjärvi ym. 2001, 47–48.)

Perustelemme haastattelutavan valintaamme myös sillä, että esiyymmärryksemme mukaan haastateltavien koulutustaustan vuoksi kirjallisen tekstin tuottaminen voi olla haastavaa sekä luetun tekstin ymmärtämisessä voi olla puutteita. Tämä kävi ilmi syksyllä 2012 – keväällä 2013 käydyissä keskusteluissa yhdistyksen työntekijöiden ja toiminnanjohtajan kanssa. Usein hajanaisen koulutushistorian ja viranomaiskielen kankeuden vuoksi kirjallisen materiaalin käsitteleminen voi olla kynnyskysymys romaneille. Esimerkiksi lomakkeella tehtävässä kyselyssä on vaarana, ettei vastaaja ymmärrä kysymystä tai kykene muuten ilmaisemaan itseään kirjallisesti. Henkilökohtaisella haastattelulla varmistimme, että voimme tarvittaessa kysyä saman kysymyksen uudelleen, tarkentaa sitä tai ilmaista asian eri tavalla niin, että haastateltava ymmärsi, mitä kysymme (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 72–73.) Käytimme haastattelurunkoa, joka ohjasi keskustelua ja jossa kysymysten muoto oli sama, mutta pystyimme vaihtelevaan kysymysten järjestyksestä ja tarvittaessa esittämään täydentäviä kysymyksiä. Haastattelurunko (liite 2.) koostui konkreettisiin tapahtumiin liittyvistä teemoista. Näitä olivat kuntouttavan työtoiminnan tarve, työtoiminnan sisältö, ohjaus ja osallisuus sekä arjenhallintataidot. Teemat rakentuivat teoreettisesta viitekehiksestämme ja pohdinnoistamme siitä, mitkä teemat palvelevat tutkimustehtäväämme. Teemojen avulla rakensimme teemahaastattelukysymykset ja niihin tarkentavia kysymyksiä. Esimerkiksi:

- teema: kuntouttavan työtoiminnan tarve
- teemahaastattelukysymys: Miksi hakeuduit kuntouttavaan työtoimintaan?
- tarkentavat kysymykset: Mistä kuulit tällaisesta mahdollisuudesta? Miten tarpeellisuus ilmeni? Miten kuntouttava työtoiminta vaikutti työllistymiseesi/kouluttautumiseesi?

Haastattelut tehtiin talvella 2014. Ennen varsinaisia haastatteluja teimme koehaastattelut yhdistyksen nykyiselle toiminnanjohtajalle sekä yhdelle paikalla olleelle hallituksen jäsenelle. Nämä koehaastattelut osoittautuivat erittäin hyödyllisiksi ja saimme viimeistellyä kysymyksemme lopulliseen muotoonsa. Kolme varsinaista haastattelua tehtiin yh-

distyksen tiloissa, erillisessä rauhallisessa huoneessa. Näissä haastatteluissa oli paikalla kaksi haastattelijaa. Kolmen muun haastattelun aikataulutuksen kanssa oli käytännön ongelmia, jonka vuoksi yksi haastattelu tehtiin puhelimitse. Kaksi haastattelua tehtiin yhden hallituksen jäsenen kotona. Siellä haastattelut teki käytännön aikataulutuksista johtuen vain yksi haastattelija. Kaikki haastattelut tehtiin erillisessä rauhallisessa tilassa. Haastateltaville selitettiin haastattelun kulku sekä saatekirjeen ja suostumuslomakkeen sisältö myös suullisesti. Heille myös avattiin kysymyksiä haastattelun aikana, jos ne tuntuivat liian hankalilta. Haastattelut nauhoitettiin nauhurille ja ne olivat kestoaltaan 15–25 minuuttia.

7.3 Aineiston analyysi

Aineiston analyysi tehtiin kevättalvella 2014. Analyysimenetelmänä käytettiin abduktiivista sisällönanalyysia. Tuomi ym. (2009, 96–97) puhuvat teoriaohjaavasta analyysistä, jonka päättelylogiikassa on usein kyse abduktiivisesta päättelystä. Tällä tarkoitetaan sitä, kuinka valmiit mallit ja aineistolähtöisyys vaihtelevat tutkimusprosessissa, kun pyritään yhdistelemään näitä toisiinsa. Abduktiivisessa analyysissä liikkeelle lähdetään empiiristä, mutta se ei myöskään sulje pois teoriaa kaiken pohjalla. Laadulliselle tutkimukselle tyypillistä on aineiston ja tutkimustehtävän vuoropuhelu. Vuoropuhelulla Ruusu-vuori, Nikander ja Hyvärinen (2010,13, 15) tarkoittavat sitä, että aineiston analyysin täytyy vastata asetettuihin kysymyksiin. Aineisto sinällään ei kuitenkaan puhu eikä siitä yksistään nouse mitään vaan tutkijan tapa lukea aineistoa, tehdä valintoja ja tulkita asioita tuottavat vastauksia kysymyksiin. Tutkimustehtävään vastaaminen edellyttää analyttisiä kysymyksiä, jotka tarkentuvat ja täsmentyvät aineistoon tutustuttaessa. Tutkimustehtävämme romanien kokemuksista kuntouttavasta työtoiminnasta tarkentui esimerkiksi kysymykseksi siitä, millainen merkitys kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisella on haastateltavalle suhteessa hänen osallisuuteensa omassa elämässään ja yhteiskunnassa.

Kananen viittaa Straussiin ja Corbiniin (1990), joiden mukaan laadullinen tutkimus tarkoittaa tutkimusta, jossa ilman tilastollisia menetelmiä tai määrällisiä keinoja, saavutetaan tuloksia. Verrattuna määrälliseen tutkimukseen, jossa käytetään lukuja ja määriä, laadullisessa tutkimuksessa käytetään sanoja ja lauseita. Tarkoituksena on kuvata ja

ymmärtää ilmiötä ja antaa siitä mielekäs tulkinta. Tulkinnalla pyritään ilmiön syvälliseen ymmärtämiseen, ilman tarkkaa viitekehystä. Aineiston analyysi on syklinen prosessi, ilman tiukkoja sääntöjä. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa on neljä vaihetta: yleiskuvan hahmottaminen aineiston pohjalta, pelkistäminen (redusointi), ryhmittely tai luokittelu (klusterointi) ja abstrahointi. Kananen myös lainaa Mayersia (2002), jonka mukaan analyysia tulisi tapahtua koko tutkimusprosessin aikana. Analyysi ohjaa tutkimusprosessia ja tiedonkeruuta itsessään. Aineistoa tulisikin analysoida myös aineistonkeruun aikana eikä vasta sitten kun koko aineisto on kasassa. (Kananen 2008, 24.) Laadullisella tutkimuksella pääsimme tutkittavan ilmiön syvälliseen ymmärtämiseen ja saimme mahdollisuuden kuvata ilmiötä rikkaalla tavalla, joka avautui jokaisessa työvaiheessa enemmän.

Haastattelujen jälkeen aineisto litteroitiin eli kuunneltiin ja kirjoitettiin puhtaaksi. Haastattelumateriaali jaettiin niin, että jokaiselle jäi litteroitavaksi kaksi haastattelua. Litterointivaiheen jälkeen litteroitu materiaali sekä muistiinpanot ja tutkimuspäiväkirjat luettiin ja käytiin läpi yhdessä. Litteroimme haastattelut sanatarkasti, mutta jätimme esimerkiksi huokaukset, naurahdukset ja tauot merkitsemättä, koska ne eivät mielestämme tuoneet tutkimukseen lisäarvoa. Litteroitua materiaalia tuli kuudesta haastattelusta yhteensä 25 sivua. Pohjana käytettiin teemahaastattelurunkoa, johon oli helppo avata haastateltavien vastaukset. Alkuperäistä litteroitua aineistoa kuljetimme koko analyysin ajan mukanaamme, johon palasimme useaan otteeseen. Hirsjärvi ym. (2009, 223) kehottaa aloittamaan aineiston analyysin heti aineiston keruuvaiheessa. Hirsjärvi ym. lainaa Kvallea (1996), joka korostaa analysointitavan pohtimisen tärkeyttä jo aineistoa kerättyäessä. Kun analyysitapa on harkittu jo ennalta, se antaa raamit toiminnalle. (Hirsjärvi ym. 2001, 135.)

Aineistoanalyysissämme aineisto purettiin ensin osiin ja samankaltaiset osat yhdistettiin. Aineistossa siis luokiteltiin tekstiä ja sanoja sekä ilmaisuja teoreettisten merkitysten perusteella. Pelkistäminen tai toisella nimellä tiivistäminen tarkoittaa alkuperäisten ilmaisujen tiivistämistä niin, että niiden sanoma kuitenkin säilyy. Poimimme auki kirjoitetusta aineistosta tutkimustehtävämme kannalta olennaiset asiat esimerkiksi alleviivaamalla ne erivärisillä kynillä ja merkitsemällä nämä erivärisille papereille (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–110). Analyysiyksikkönä (ks. kuvio 2) on lause. Näitä lainauksia käytimme osana tutkimusraporttia esimerkkinä aineistosta ja sen analyysista.

Ryhmittelyllä tarkoitamme pelkistettyjen ilmaisujen vertailemista ja sisällöllisesti: Ryhmittelimme samaa tarkoittavat käsitteet, yhdistimme ne samaksi luokaksi (ks. kuvio 2) ja nimesimme luokan sen sisältöä kuvaavalla käsitteellä. (ks. Juvakka ym. 2007, 116–119; Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–110.)

Alkuperäinen ilmaus

"Suunnitelma on, että menisin siihen linja-autokurssille tai semmoseen, että saisi linja-autokortin ja se kestäisi viis-kuus kuukautta ja siitä saa ammattitutkinnon."

"Kuntouttavan työtoiminnan kautta olen lähtenyt kouluttautumaan ja saanut uutta näkymää tulevaisuuteen"

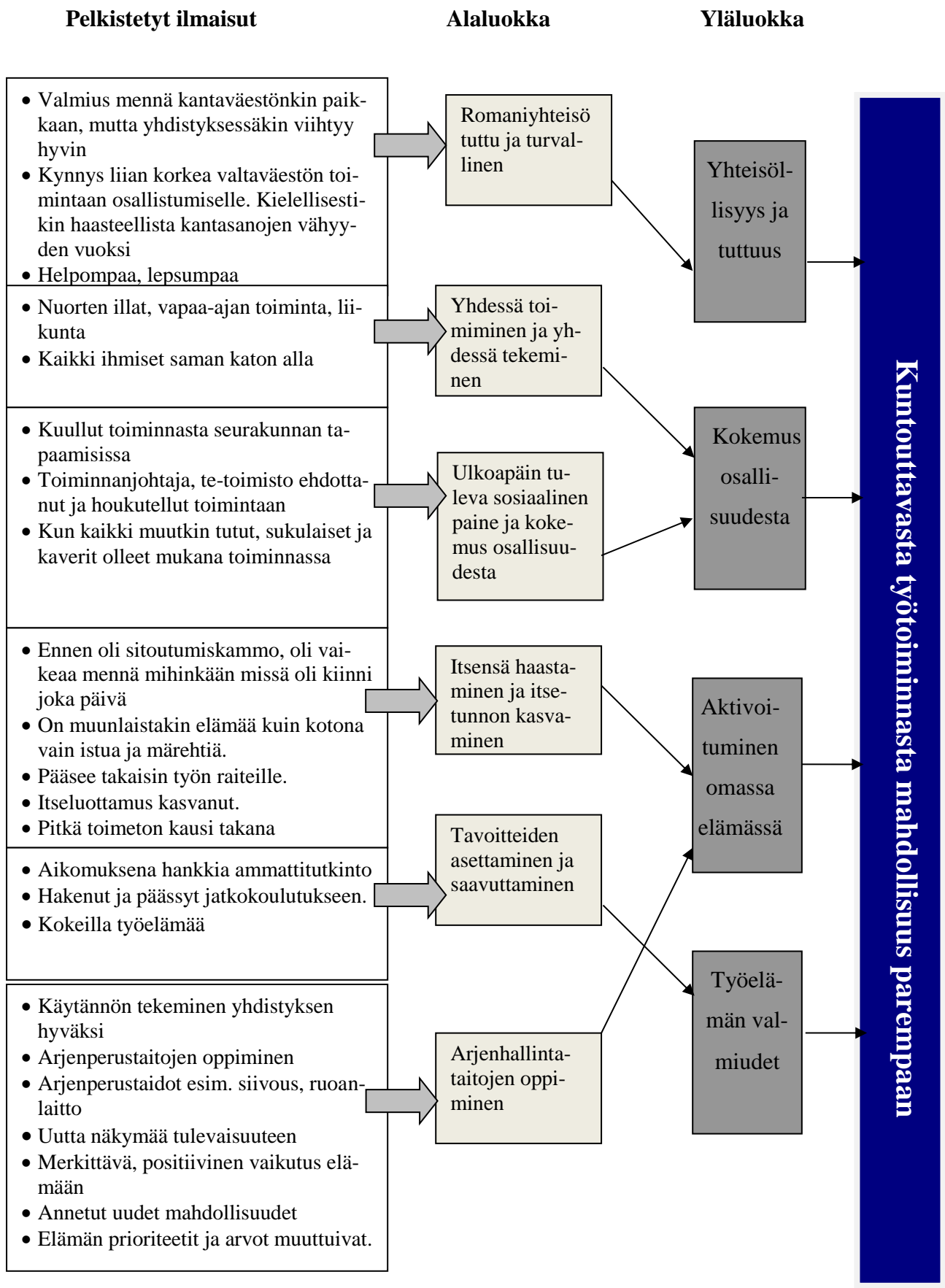
Pelkistetty ilmaus

- Aikomuksena hankkia ammattitutkinto
- Hakenut ja päässyt jatkokoulutukseen.

KUVIO 2. Esimerkki alkuperäisen ilmaisun pelkistämisestä.

Aineiston abstrahoinnissa erotetaan tutkimuksen kannalta se tieto, joka on oleellista. Tämän tiedon perusteella muodostuu teoreettinen käsitteistö. Abstrahointia tapahtuu liittämällä muiden analyysivaiheiden kuten klusteroinnin aikana. Luokitusten yhdistelemistä jatketaan käytännössä niin kauan kuin se on mahdollista ja muokataan alkuperäisinformaatiota teoreettisiksi käsitteiksi. Yhdistelemällä käsitteitä saadaan vastaus tutkimustehtävään. (Juvakka ym. 2007, 116–119; Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–110.)

Kävimme läpi litteroiduista haastatteluista keskeiset teemat (ks. liite 2), joita olivat kuntouttavan työtoiminnan tarve, työtoiminnan sisältö, ohjaus ja osallisuus sekä arjenhallintataidot. Analyysiyksikkönä oli lause. Pelkistimme alkuperäisiä ilmaisuja (ks. kuvio 2) varovaisesti säilyttäen haastateltavien "oman äänen". Emme halunneet alkuperäisen sanoman katoavan tai muuttuvan. Pelkistettyjä ilmaisuja muodostui yhteensä 31 kappaletta (ks. kuvio 3), jotka kokosimme yhteen. Näistä muodostimme kuusi alaluokkaa, jotka tiivistimme neljään yläluokkaan. Yhdistelemällä luokkia saimme vastauksen tutkimustehtäväämme eli yläluokista muodostui yhdistävä luokka "Kuntouttavasta työtoiminnasta mahdollisuus parempaan".

KUVIO 3. Luokittelun ja tutkimustehtävän yläkäsitteen muodostuminen.

8 ROMANIEN KOKEMUKSIA KUNTOUTTAVASTA TYÖTOIMINNASTA POHJOIS-SUOMEN ROMANIT RY:SSÄ

Käsitlemme seuraavaksi haastatteluaineistoa esille tulleiden pääluokkien kautta, joita ovat yhteisöllisyys ja tuttuus, aktivoituminen omassa elämässä, kokemus osallisuudesta sekä työelämän valmiudet.

8.1 Yhteisöllisyys ja tuttuus

Ne syyt, miksi haastateltavat ovat menneet juuri Pohjois- Suomen romanit Ry:lle kuntouttavaan työtoimintaan, osoittautuivat verrattain yhteneväisiksi. Kaikissa tapauksissa haastateltavat nostavat esille tuttuuden. Yhdistys oli tuttu entuudestaan toimintansa kautta tai siellä oli parhaillaan, tai oli ollut, joku tuttu tai sukulainen jossain tehtävissä. Puolesta haastatteluista käy ilmi, että silloinen toiminnanjohtaja on suoraan kertonut haastateltavalle kuntouttavan työtoiminnan mahdollisuudesta. Suurimmassa osassa haastatteluja käy ilmi romanikulttuurin vahvuus ja yhteenkuuluvuuden tunne, jopa yhteinen kieli. Yksi haastateltavista kertoo asiantuntevasti:

"Kynnys olisi ollut liian korkea lähteä valtaväestön järjestämään toimintaan, Kielellisestikin on haasteellista. Normaali keskiverto romaniperheen kantasanojen vähyys vaikeuttaa asiaa. (Romaneilla on) 1500 kantasanaa, kun valtaväestöllä on keskimäärin 3500 sanaa...oikeastaan jos mä menin tolla- seen virastoon, saatoin kuunnella virkailijaa ymmärtämättä yhtään mittäen mitä hän minulle puhui. Sekin oli sellanen opiskelun paikka, joka on pitänyt käydä läpi".

Romanikulttuuri nähtiin myös rasitteena sosiaalisen paineen "kun kaikki muutkin..." sekä toimintatapojen puolesta. Haastatteluissa tuli ilmi myös kriittisiä näkökantoja, esimerkiksi pieni osa haastateltavista ei näe hyvänä sitä, että yhdistyksen toiminnassa on mukana pelkkiä romaniväestön edustajia:

"Nyt eletään 2014 -lukua, ei nyt tarvi enään muistella 40 - lukua".

"Oletin, että sieltä saa jotakin mielenkiintoisia kokemuksia... Pitäisi löytää sen verran pätevät ihmiset jotka pystyy sitä pyörittämään".

8.2 Aktivoituminen omassa elämässä

Ennen kuntouttavaan työtoimintaan kiinnittymistään, haastateltavat olivat olleet eripuisia jaksoja käytännössä tekemättä yhtään mitään. Neljä haastateltavista mainitsee arjen rutiineista ja aikatauluista kiinni saamisen merkittävänä työtoiminnan sisältönä. Myös päivä- ja viikkorytmin saavuttaminen on koettu tärkeäksi.

"Mulla oli siinä pitkä jakso, että en tehnyt mitään. Opiskelut kun lopetin, niin sen jälkeeni meni vuos-kaks, että en tehnyt yhtään mitään. Sai vähän sitten siitä työelämästä kiinni sitten, pikkusen sitä tuntumaa siihen takaisin"

"En ollu töissä ikinä ollu ja se tuntui hyvältä mahdollisuudelta tarttua työelämään. Vähän helepommasti".

"Se, että on muunlaistakin elämää kuin vain kotona istus ja märehtiä".

"...rytmit on parempana. On aiemmin tullut nukuttua aika pitkään".

"Pointtihan on se, että osataan tulla oikeaan aikaan varmaan myöskin lähteä oikeaan aikaan. Harjoitellaan arkea".

Toisaalta, vaikka kuntouttavassa työtoiminnassa viikkorytmi on ollut ajallisesti maanantaista perjantaihin 9-15 suurimmalla osalla haastateltavista, niin samaan hengenvetoon he olisivat kaivanneet lisää suunnitelmallisuutta toimintaan ja sen sisältöön. Osa on tiennyt maanantaisin, mitä viikko tuo tullessaan, osa vasta edellisenä päivänä seuraavan päivän toiminnan. Neljä haastateltavistamme kertoo, että viikkotoimintaa ei suunniteltu etukäteen. Jos suunnitelma oli tehty, se ei toteutunut.

"Olihan siellä tehty joku viikkohomma, mutta eihän sitä toteutettu".

"Jos hommaa löytyi, sitä tehtiin. Jos mitään ei ollu, sitte pyöriteltiin peukaloita"

Varsinaista toimintaa olivat olleet muun muassa käytännön työtehtävät yhdistyksen hyväksi, kuten paikkojen siisteydestä ja kunnossapidosta huolehtiminen. Neljä haastateltavista mainitsee erilaiset ja monipuoliset liikunta- ja harrastusmahdollisuudet, joiden sisältöön oli voinut itse vaikuttaa. Haastateltavista kaksi mainitsee yhdistyksen tiloissa järjestetyt nuorten illat, jotka on koettu erittäin positiivisina ja mukavina. Useampi mainitsee aika ajoin järjestetyn leiritoiminnan, jota on järjestetty muun muassa Oulun Hietasaarella. Haastateltavat kertoivat kokeneensa kuntouttavan työtoiminnan kohdallaan pääsääntöisesti positiivisena asiana. Sen koettiin vaikuttavan merkittävästi arkeen, muun muassa uusien taitojen ja sen ohella itseluottamuksen karttumisen ansiosta.

"Ja mää näin itessäni, että mustahan on niinku semmoseen isompaankin hommaan. Että mää pystyn...Tuli niinku sillä tavalla itseluottamusta".

Kuntouttava työtoiminta on koettu jopa elämää mullistavana voimana

"Oikeastaan elämän prioriteetit ja arvot muuttuivat, sai uutta nostetta elämään"

8.3 Kokemus osallisuudesta

"Se että ihminen pääsee takaisin työn raiteille, kun aloittaa tällä kuntouttavalla..."

Haastatteluista käy ilmi, kuinka toiminnan mielekkyys on oleellinen osa kuntoutusta. Kun tutkimme vastaajien osallisuutta toimintaan, jaoimme kysymyksen koskemaan sekä yhdistystä että TE-toimistoa, jonka kautta kuntouttavaan työtoimintaan hakeudutaan. Osallisuus Pohjois-Suomen Romanit ry:ssä näyttäytyi siten, että kuntoutujat oli perehdytetty toimintaan, tavalla tai toisella, yhdistyksen toimintaa ja toimintamalleja läpikäyden. Kun kysyttiin aktivointisuunnitelman teosta TE -toimistossa, puolet vastaajista muistaa saaneensa olla mukana suunnittelemassa sitä itse. Toinen puoli ei muista tehneensä aktivointisuunnitelmaa, tai se oli tehty jo valmiiksi ilman asianosaisen läsnäoloa, osassa tapauksista jo vuosia ennen varsinaisen kuntouttavan työtoiminnan alkua.

"En minä ainakaan muista, että olisin ollut mukana. en tiää sitten, oliko ne ite tehneet sen. en minä ainakaan mitään paperia kattonu tai täyttäny"

"Minä en sillä lailla saanu olla mukana sitä tekemässä. Se oli aika valmiiksi tehty"

Suuri osa haastateltavistamme toi ilmi vaikeuden ymmärtää "viranomaiskieltä".

"Mulla itellä on kans tosi vaikea ymmärtää jos tulee joku viraston neiti puhumaan, niin mun on vaikea ymmärtää niinku kirjakieltä". "Oikeastaan, jos mä menin tollaseen virastoon, saatoin kuunnella virkailijaa ymmärtämättä yhtään mitään mitä hän minulle puhui..."

8.4 Työelämän valmiudet

Joukossa oli myös eriäviä mielipiteitä, jolloin aika kuntouttavassa työtoiminnassa nähtiin ajan haaskauksena.

"Joutenoloahan se oli. Ei se mitään työtä ollut. en minä laske sitä työksi, että istutaan penkillä ja täytetään jotakin paperia tai pitää tietokoneella tehdä joku olematon paska homma. Mun mielestä se oli ennemminkin joku lastentarha."

Riippumatta siitä, miten haastateltavat kokivat aikansa kuntouttavassa työtoiminnassa, tulevaisuus nähtiin positiivissävytteisenä. Haastateltavistamme viidellä oli peruskoulu suoritettuna, mutta jatko-opinnot olivat syystä tai toisesta jääneet kesken. Kuntouttavan työtoiminnan jakson jälkeen osa oli alkanut kouluttautumaan ja osalla oli selkeät suunnitelmat ja haaveet tulevaisuuden suhteen, joiden eteen oltiin valmiita tekemään töitä. Kaksi haastateltavistamme oli pian valmistumassa uuteen ammattiin ja kolmella oli koulutushaaveita lähitulevaisuudelle.

"Enne oli sitoutumiskammo mennä mihinkään, missä on kiinni joka päivä...että enää en pelekää jos joutu oikeisiinki töihi. Enemmän se oli semmonen kammo"

"Kyllä ihan hyvältä näyttää joo. Toinen ammattinimike on tulossa tuossa toukokuussa"

."Emmää niinku aattele sitä, että määhän kotia jään. Että kyllä tästä pitää lähtä johonki suuntaan".

Pieni osa haastateltavista oli aloittanut kuntoutumisen jakson Pohjois-Suomen Romanit ry:ssä ikään kuin käytännön sanelemana pakkona. Ei ollut päästy muualle, vaikka olisi mieluummin menty mukaan valtaväestön toimintaan.

"En löytänyt mitään muuta paikkaa, mihin olisin päässyt".

"Olisin mennyt kantaväestön paikkaan. En minä kuitenkaan hakenut, vaan ajattelin, että kokkeillaan millaista on kuntouttava työtoiminta".

9 KESKEISTEN TULOSTEN TARKASTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimustehtävämme oli kuvata romaniasiakkaiden kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta. Tässä luvussa teemme synteesiä haastattelutuloksista ja pohdimme niitä teoriatiedon kautta.

Kukaan haastateltavistamme ei maininnut taloudellista syytä toimintaan mukaan menemiselle, kuten sosiaaliturvien pienentymisen uhka tai toisaalta kulukorvauksien saaminen kuntouttavan työtoiminnan ajalta. Toisaalta emme sitä suoraan kysyneetkään. Se kertoo osaltaan toiminnan ja tekemisen halusta, joka lähtee asiakkaasta itsestään. Mitään muutakaan ulkopuolista pakkoa, kuten sosiaalinen paine, ei tullut haastateluistamme esiin. Pääpiirteissään kuultavissa oli vahva monisatavuotinen kulttuurillinen tausta, yhteisöllisyyden ääni. Sosiaalinen yhdessäolo ja tekemisen ilo, joka on poikkinut yhdistyksen eteen tehdyt käytännön työt ja teot.

9.1 Keskeisten tulosten tarkastelu

Kun haastateltavilta kysyttiin, miksi on hakeutunut kuntouttavaan työtoimintaan, yksi selkeästi esille nousevista asioista oli kyllästyminen sen hetkiseen olemiseen. Eli oli haettu matalan kynnyksen paikkaa yhteiskuntaan kiinnittymiselle ja oman arjen toimijuudelle. Haastateltavistamme selvästi enemmistö oli kokenut kuntouttavan työtoiminnan aikana, josta oli saanut eväitä voimaantumiseen omassa elämässään. Myös vastuun ottaminen omista tekemisistään sekä erilaiset onnistumisen kokemukset olivat oleellinen osa itsetunnon kohoamista ja näin ollen voimaantumista. Myös Luhtasela (2009, 119) on tullut lisensiaatintutkimuksessaan samansuuntaisiin tuloksiin. Kuntouttava työtoiminta on kohottanut asiakkaiden omanarvon tuntoa, lisännyt osallistumista ja työnteko on koettu mielekkäänä. Eli he ovat kokeneet voimaantuneensa.

Lindqvistin ym. (2001, 48) mukaan kuntouttavan työtoiminnan sisällössä on otettava huomioon asiakkaan toimintakyky niin, että työtoiminnalla voidaan parantaa asiakkaan

elämänhallintaa ja näin mahdollistaa avoimille työmarkkinoille työllistyminen tai muu osallistuminen työhallinnon toimenpiteisiin, esimerkiksi yhdistelmätukeen. Laki ei määrittele kaikkia niitä toimintamuotoja, joita paikallisella tasolla on mahdollisuus toteuttaa vaan vastuu on toiminnan järjestäjillä kuten kunnalla sekä toimintaa ohjaavilla tahoilla. Toiminnan tulee olla asiakkaalle mielekästä ja tarpeeksi vaativaa, joten sisältö vaihtelee suuresti asiakkaasta riippuen aina normaalista työnteosta normaaliin päivärytmiin ja ohjattuun toimintaan totuttautumiseen. Tutkimuksemme tuloksissa oli nähtävissä työtoiminnan sisällön kirjavuus. Osa haastateltavista oli ollut tyytyväisiä toiminnan sisältöön ja haastavuuteen, kun taas toisessa ääripäässä haastateltavat puhuivat peukaloiden pyörittämisestä ja lastentarhasta. Näistä äärilaidan mielipiteistä voi kuitenkin lukea sen, että Pohjois-Suomen Romanit ry:n tarjoama kuntouttava työtoiminta kaipaa enemmän suunnitelmallisuutta ja struktuuria sekä tavoitteita toimintaansa. Työtoiminnan sisällön tulisi palvella kuntoutujaa ja ottaa paremmin huomioon yksilölliset tarpeet ja voimavarat, jotta toiminta olisi mielekästä ja motivoivaa. Työtehtävien ja toiminnan sisältöä tulisi räätälöidä niin, että se vastaa oikeasti niihin vaatimuksiin, joita työelämässä tarvitaan.

Karjalainen ym. (2011, 8) käsittelevät raportissaan aktivoinnin eli kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksia. He viittaavat Ala - Kauhaluomaan ym. (2004), joiden mukaan työllisyyspoliittisesta näkökulmasta tarkasteltuna kuntouttava työtoiminta ei ole tuottanut työllistymisen kannalta sellaisia vaikutuksia, joita on toivottu, toisin sanoen avoimille työmarkkinoille siirtyminen on ollut vähäistä. Sosiaali- ja hyvinvointipoliittisesta näkökulmasta tarkasteltuna aktivoituminen kuitenkin näkyy asiakkaiden hyvinvoinnin ja sosiaalisen selviytymisen parantumisena ja antaa asiakkaalle uskoa tulevaisuuden suhteen. Tutkimuksemme todensi, kuinka kuntouttavan työtoiminnan aika oli parhaimmillaan poistanut niitä henkisiä esteitä, jotka olivat olleet esteinä esimerkiksi opiskelemaan lähtemiselle. Usein nämä esteet liittyivät ajatukseen itsestä ja omista kyvyistä. Mahdollisten huonojen kokemusten valossa negatiivinen kuva itsestä oli vahvistunut. Hyvä työilmapiiri yhdessä mielekkään ja tavoitteellisen sisällön kanssa antaa pohjaa uuden oppimiselle ja tekee tilaa uusille näkökulmille. Jo yksi hyvä kokemus luo uskoa tulevaisuuteen ja voi olla esimerkiksi silta jatko-opiskeluun. Osa haastateltavista oli aktivoitunut omassa elämässään työelämän valmiuksien osalta niin, että olivat joko jo saaneet ammatin tai olivat parhaillaan kouluttautumassa tutkintoon. Tämä kertoo mielestämme selkeästi sisäisestä muutoksesta, joka on johtanut yksilötasolla yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja aktivoitumiseen. Kun haastateltavamme saivat tukea ja vahvistusta ajatuksil-

leen ja tulevaisuudenhaaveilleen, tulevaisuus alkoi näyttää valoisammalta ja antoi rohkeutta yrittää jotain uutta.

9.2 Kehittämisideat ja johtopäätökset

Romanikulttuuri suhteessa valtaväestöön on omalta osaltaan uudistuspaineen alla. Kuinka säilyttää vanhat ja arvokkaat, useita sukupolvia vallinneet käytänteet, kun vastassa on jo itsessään vauhdilla muuttuva nyky-yhteiskunta? Tarvitaanko tällaista vastakainasettelua? Halutaanko ne säilyttää sellaisenaan? Löytyisikö jokin kultainen keskitie, jolloin kumpikin osapuoli ottaisi askelia lähemmäs toisiaan? Vähemmistövaltuutettu (2014, 14–15) tuo selvityksessään esille perustuslaissa mainitun romanien oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kieltä ja kulttuuria ja pitää haastetta kaksisuuntaisena. Mitä tulee valtaväestöön, hän mainitsee romanikulttuurin historian tietämyksen parantamisen sekä mahdollisen arastelevuuden koskien keskustelua tai arvostelua romaniyhteisön tapoja kohtaan, koska sen pelätään kyseenalaistavan heidän oikeutta omaan kulttuuriin tai loukkaavan romaneja. Enemmistön katveessa kamppailevien pienten vähemmistöryhmien sisällä voi syntyä kontrollia ja yhdenmukaistamispainetta ja hän ottaa esimerkkinä romaniyhteisön sisällä joissain tilanteissa esiintyvistä tavoista, jotka hän katsoo rajoittavan yksilöiden valinnanvapautta. Näistä on muodostunut eräänlainen kulttuuripeikko, tabu. Hän peräänkuuluttaa tämän kulttuuripeikon kohtaamista ja niitä piirteitä on pyritävä muuttamaan, jotka loukkaavat yksilön oikeuksia. Olemme samaa mieltä vähemmistövaltuutetun kanssa siitä, että ainoastaan avoimuudella saadaan aikaan kehitystä. Valtaväestön toimijoiden soisi rohkeasti kysyvän romaniasiakkailta heitä askarruttavista kysymyksistä ja romaniasiakkaiden vastavuoroisesti olla rohkeasti mukana heitä koskevissa päätöksissä ja esittää tarpeen tullen selventäviä kysymyksiä, ilman pelkoa tulla leimatuksi tietämättömäksi.

Entiseltä toiminnanjohtaja Lindbergiltä saatujen tietojen mukaan, Pohjois-Suomen Romanit Ry:ssä kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen ja sisällön tuottaminen on tähän asti ollut pääosin yhdistyksen toiminnanjohtajan harteilla. Hänellä on vastuualueenaan myös muut yhdistyksen toimintakuviot, edustaminen ja toiminnasta tiedottaminen. Toiminta on pyörinyt vuosi kerrallaan muun muassa Raha-automaattiyhdistyksen lahjoitusvarojen turvin, jolla on esimerkiksi hoidettu toimitilojen kustannukset. Esille on

noussut ajatus, jonka mukaan toiminta olisi turvattu jo aiemmin vuosiksi eteenpäin, jos Oulun kaupunki olisi mahdollistanut jatkuvuuden esimerkiksi juuri toimitilojen muodossa. Yhdistyksen hallituksen jäseneltä saamamme tiedon mukaan, yhdistys ei ole saanut viimeisintä raha-automaattiyhdistyksen avustusta ja nykytiedon valossa toiminta lakkaa nykyisellään. Tutkimuksemme tuloksien pohjalta koemme, että toiminnan supistuminen olisi suuri menetys. Yhdistys on luonut hyvän pohjan romanien kuntouttavalle työtoiminnalle Oulun alueella. Koemme, että sillä olisi loistavat mahdollisuudet jatkaa ja laajentaa toimintaansa palkkaamalla yhden tai useamman sosiaalialan ammattilaisen suunnittelemaan ja kehittämään toimintaa pitkällä tähtäimellä. Paitsi, että yhdistys tarvitsisi selkeän vastuuhenkilön toiminnan ohjaamiseen, sille tulisi taata toimivat ja tarpeeksi suuret tilat käytännön toimimista varten. Yhdistyksen pitäisi mielestämme saada pääomaa eri yhteistyötahojen kanssa toteutettavaan moniammatilliseen kehitysprojektiin, johon voisi palkata sosiaalialan ammattilaisia kehittämään ruohonjuuritason toimintaa. Toiminnan kehittämisen kannalta olisi tärkeää verkostoitua esimerkiksi kolmannella sektorilla ja järjestöinä toimivien organisaatioiden kanssa. Yhtenä vaihtoehtona näemme esimerkiksi ODL:n, jossa on monipuolista sosiaalialan tietämystä.

Suomen romanipoliittisen ohjelman (2009, 49–50) keskeisinä tavoitteina ovat työhallinnon toimenpiteiden ja henkilökohtaisen asiakastyön tehostaminen sekä tuki- ja ohjauspalvelujen kehittäminen romaniasiakkaille. Tavoitteena on myös uusien työllistymismuotojen sekä työnantajayhteyksien kehittäminen. Työhallinnon tehostettujen toimenpiteiden piirissä on vain pieni osa työnhakijana olevista romaneista, joten tarvitaan oikein suunnattua palvelutarvearviointia sekä räätälöityjä työnhakusuunnitelmia. Kannustava ja ohjaava asiakastyö mahdollisesti vahvistaisi romaniasiakkaan sitoutumista. Viranomaistahojen lisäksi myös romanijärjestöillä on merkittävä tukijarooli. Yhtenä toimenpide-ehdotuksena ohjelmassa mainitaan työpajatoiminnan sekä kuntouttavan työtoiminnan aktiivinen hyödyntäminen työllistymisen tukena. Tutkimustuloksissamme sekä kehitysideoissamme on havaittavissa vahvaa samansuuntaisuutta Suomen romanipoliittisen ohjelman kanssa kun puhutaan työhallinnon toimenpiteistä. Yksilöllinen, tiivis, kannustava ja selkeästi tavoitteellinen ohjaus auttaisi romaniasiakasta pitkin kuntouttavan työtoiminnan matkaa. Tässä kohtaa voisi hyödyntää esimerkiksi sosionomien laajaa ammattitaitoa. Mielestämme olisi ehdottomasti sekä valtaväestön, että romanikulttuurin voitto, jos löydettäisiin keino ehkäistä romanien syrjäytymistä työmarkkinoilta. Kuntouttavan työtoiminnan kehittäminen paremmin romaniasiakkaiden tarpeita vastaaviksi,

voisi olla yksi tällainen toimenpide. Toinen selkeä kehittämistarve näyttäytyi romaniasiakkaan kohtaamisessa TE – toimistossa. Haastateltavistamme suuri osa koki virastokielen ylivoimaisena esteenä asioiden ymmärtämiselle ja toinen luku sinänsä on asiakkaan mukaan ottaminen häntä koskevissa päätöksissä ja suunnitelmissa. Haastattelumme perusteella tämä ei näyttänyt toteutuvan kovin hyvin. Asiakkaan tulisi voida olla mukana tekemässä omaa aktivointisuunnitelmaa ja näin kokea osallisuus jo prosessin alkuvaiheesta alkaen. Aktivointisuunnitelman tekoon täytyisi löytyä aikaa ja tavoitteet tulisivat olla asiakaslähtöisiä ja realistisia. Asiakasta tulisi tukea ja ohjata tiiviisti koko kuntouttavan työtoiminnan ajan, ottaen huomioon kokonaisvaltaisesti hänen elämäntilanteensa. Esimerkiksi romanikulttuurin asiantuntijalle olisi töitä eri virastoissa ja laitoksissa, tässä tapauksessa TE -toimistossa. TE- toimistot voisivat myös hyödyntää jo olemassa olevia romanikulttuurin ohjaajia esimerkiksi järjestämällä asiakastyön koulutusta heidän kauttaan.

Myös vähemmistövaltuutettu (2014, 29) perää tutkimuksessaan toimenpiteitä, joilla saatetaan romanit samalle lähtöviivalle valtaväestön kanssa työnhakutilanteessa. Hän mainitsee sekä romanien koulutustason nostamiseen panostamisen sekä muun muassa työnhakutaitojen parantamisen oikeanlaisella palveluohjauksella. Tutkimustuloksiemme pohjalta olemme pohtineet yksilölliseen asiakaslähtöisyyteen perustuvaa ohjaus- ja palvelujärjestelmän kurssin tarpeellisuutta, joka voisi olla luonnollinen osa kuntouttavaa työtoimintaa. Kurssi voitaisiin räätälöidä asiakaslähtöisesti ja siinä tulisi ottaa huomioon esimerkiksi työelämän valmiuksien kehittäminen ja työnhaku itsessään, yleinen informaatio asioimisesta eri virastoissa sekä työntekijän oikeudet. Tällaisessa kurssitoiminnassa yhtenä ammattilaisena voisi luontevasti olla mukana esimerkiksi romanikulttuuriohjaaja, joka toimisi linkkinä viranomaisten ja romanien välillä. Yle Uutisten Yle Aamu-tv:n (18.9.2013) haastattelussa lähihoitaja Tuula Lindström kertoo saaneensa töitä harjoittelujen kautta, kun on päässyt näyttämään käytännön taitonsa. Erikoissuunnittelija Malla Laiti Etelä-Suomen aluehallintovirastosta puolestaan mainitsee romanien vahvuuksiksi työelämässä kaupankäynnin sekä sosiaaliset taidot. Päiväkodeissa ovat tulleet esille romanien ryhmänhallintataidot. Romanikulttuurin vahva yhteisöllisyys onkin voimavara, jota kannattaisi hyödyntää.

10 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Tutkimuksessamme olemme noudattaneet hyvää tieteellistä käytäntöä (Suomen Akatemian tutkimuseettiset ohjeet 2003, hakupäivä 7.4.2014) ja pohtineet laadullisen tutkimuksen yleisiä luotettavuuskriteerejä, joita ovat uskottavuus, refleksiivisyys, vahvistettavuus ja siirrettävyys (Kylmä ym. 2012, 127).

10.1 Eettisyys

Pohdimme työmme eettisyyttä työn joka vaiheessa. Haastatteluissamme ja aineiston käsittelyssä sekä julkaisussa korostuivat haastateltavien kunnioitus ja yksityisyyden suoja, aineiston oikeanlainen säilyttäminen ja loppuvaiheessa aineiston hävittäminen. Ennen haastattelua haastateltavilta pyydettiin suostumus haastatteluun osallistumisesta (liite 4). Samalla heille selvitettiin tutkimuksen tarkoitus. Korostimme myös, että haastateltavilla oli missä vaiheessa tahansa mahdollisuus keskeyttää haastattelu tai esittää kysymyksiä. Lisäksi korostimme sitä, ettei heidän henkilöllisyytensä paljastu missään vaiheessa.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta on ohjeistanut humanistista, yhteiskuntatieteellistä ja käyttäytymistieteellistä tutkimusta liittyen eettisiin periaatteisiin, sekä ennakoarvioinnin järjestämiseen näillä aloilla. Ennakoarvioinnilla tarkoitetaan tutkimuksessa mahdollisesti koituvan haitan ennakointia. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaan ne eettiset periaatteet, jotka koskevat ihmistieteisiin luettavaa tutkimusta, voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen: tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyys ja tietosuoja Ihmistieteellisestä tutkimuksesta mainitaan vielä, kuinka kohtaamiseen voi liittyä ennakoimattomia tekijöitä. Tutkijan ja tutkittavan kohtaamisessa painottuvat eettiset tekijät ja tutkija on aina itse vastuussa tutkimuksensa eettisistä ja moraalisisista ratkaisuista. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, hakupäivä 15.8.2013.)

Vaikkakin tutkimuseettisen neuvottelukunnan määritelmä koskee vain tarkoin määriteltäviä tutkimusasetelmia, omassa tutkimuksessamme oli hyvä pysähtyä välillä miettimään

asiaa myös ennakoarvioinnin kannalta. Yksi oleellisista kysymyksistä oli yksilön yksityisyyden suoja, kun kysymyksessä on suhteellisen pienen kaupungin pieni romaniyhteisö ja haastateltavat ovat olleet kuntotuttavassa työtoiminnassa romaniväestön hyvin tuntemassa yhdistyksessä. Tutkimuksessamme otimme kuitenkin tarkkaan huomioon yksityisyyden suojan muun muassa jättämällä haastateltavien nimet, iät, sukupuolet kertomatta. Koimme itse mielenkiintoisena haastateltaviemme työ- ja koulutushistorian yksityiskohtineen, etenkin kun sitä peilaa heidän nykytilanteeseensa. Yksityisyyden suojan vuoksi mainitsimme asian vain kerran tutkimustuloksissa yleiskuvauksena tutkimusryhmästämme. Tulevina sosionomeina tutkimuksemme eettisyyttä ohjaavat tutkimuseettisen neuvottelukunnan määritelmien lisäksi sosiaali- ja terveystieteiden eettiset periaatteet ja sosiaalialan ammattikorkeakoulujen kompetenssit (liite 1), etenkin sosiaalialan eettinen osaaminen, sekä Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry:n ammattieettiset ohjeet.

Talentia ry:n (2005, 5–6) ohjeistuksessa korostetaan, kuinka sosiaalialan työtä tehdään monissa erilaisissa ympäristöissä. Asiakkaalla saattaa olla epäluuloinen asenne suhteessa virkamiehiin tai hänen elämäntilanteensa saattaa olla vaikea. Hyväkin tarkoittavat eleet, teot ja sanat sekä toiminta voidaan tulkita eri tavalla eri lähtökohdista. Ainoa mahdollinen perusta moraalisesti ja eettisesti kestäväälle toiminnalle on asiakkaan yksilöllisyyden ja ihmisarvon ehdoton kunnioittaminen. Omien rajojen, tietämättömyyden ja tuen tarpeen arvioiminen on osa omaa ammatillisuutta rehellisyyden ja avoimuuden ohella. Sosiaalialan eettinen osaaminen – kompetenssin (ks. Mäkinen ym. 2009, 166, 170) pohjalta pyrimme ottamaan huomioon yksilön ainutkertaisuuden ja kykenemme toimimaan mahdollisia arvoristiriitoja sisältävissä tilanteissa. Saattamalla haastateltavien romanien ääneen kuuluviin, pyrimme osaltamme edistämään tasa-arvoa, suvaitsevaisuutta. Etsimme myös mahdollisia ratkaisumalleja omalta osaltamme yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan kannalta huono-osaisuuden ehkäisemiseksi. Lopullisessa synteessissä reflektoimme ja pohdimme muun muassa, kuinka saadaan tunnistettavissa olevia ajatusmalleja kääntymään moniarvoisempaan suuntaan

Noudatimme tutkimusta tehdessämme Tutkimuseettisen neuvottelukunnan eettisiä periaatteita (2009), joiden mukaan ”yksityisyyden suoja kuuluu Suomen perustuslailla suojattuihin oikeuksiin ja on myös tutkimuseettisesti tärkeä periaate. Tutkimusaineistojen keruun, käsittelyn ja tulosten julkaisemisen kannalta tärkein yksityisyyden suojan osa-

alue on tietosuoja.” Nämä tutkimuseettiset periaatteet voidaan jaotella kolmeen osaan: 1. tutkimusaineiston suojaaminen ja luottamuksellisuus, 2. tutkimusaineiston säilyttäminen tai hävittäminen ja 3. tutkimusjulkaisut.

Tutkimuksessamme otimme huomioon sen, ettemme missään vaiheessa paljasta tutkittavien henkilötietoja. Litterointivaiheessa numeroimme haastattelut (H1–H6) voidaksemme luokittelu- ja analysointivaiheessa palata aineistoon helpommin. Emme keränneet ja tai säilyttäneet tunnistetietoja tarpeettomasti ilman perusteita. Tutkimusaineistoa säilytimme niin, ettei se päässyt missään vaiheessa ulkopuolisten käsiin. Emme myöskään siirtäneet tutkimusaineistoa sähköpostitse suojaamattomalla siirrolla. Varmuuskopioimme aineiston kahteen kertaan. Säilytimme tutkimuksen paperiaineiston yhdessä paikassa, johon ulkopuolisilla ei ollut pääsyä. Toisin kuin tutkimusaineisto, tutkimuksemme on kaikkien saatavilla. Tämän vuoksi tutkimuksessa käytetyissä lainauksissa käytettiin pelkistämistä eikä niissä käytetty tunnistetietoja.

Olemme tutkimuksen kirjoittamisen jälkeen anonymisoineet eli poistaneet sekä suorat että epäsuorat tunnistetiedot. Tutkittavien yksityisyyden suojasta olemme huolehtineet siten, että kaikki aineisto on tuhottu silppurilla ja nauhoitettu aineisto hävitetty asianmukaisesti nauhurin muistitilasta. Myös kaikki tekemämme muistiinpanot liittyen tutkimukseen on hävitetty vastaavasti. Koko tutkimuksemme ajan ja sen jälkeen olemme huomioineet myös ehdottoman vaitiolovelvollisuuden koskien haastateltavien henkilöllisyyttä.

10.2 Luotettavuus

Tutkimuksen **uskottavuuden** vahvistamiseksi käytimme tutkijatriangulaatiota eli tutkijoita oli useampia sekä haastattelu- ja havainnointi että analyysivaiheessa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 131–146; Tuomi & Sarajärvi 2009, 144–145). Haastattelujen aikana huolehdimme siitä, että haastateltava ymmärsi kysymyksemme ja tarkensimme tarvittaessa kysymyksiä sekä kertosimme vastauksia ymmärtääksemme asian oikein. Pidimme jokainen omaa tutkimuspäiväkirjaa tutkimusprosessistamme, refleктоimme ja keskustelimme prosessista ja pyrimme saamaan yhteisymmärryksessä olevan ”totuuden”, joka ylitti henkilökohtaiset ennako-olettamuksemme. Vaarana uskottavuudelle oli koke-

muksemme puute tutkimuksen tekijöinä. Kävimme kuitenkin useita tiiviitä keskusteluja ohjaavien opettajien ja mentorimme kanssa sekä tutkimuksen tekemisen teoriasta että johtopäätöksistämme vahvistaaksemme uskottavuutta.

Reflektiivisyys edellyttää tutkimuksen tekijöiltä tietoisuutta omista lähtökohdistaan sekä niiden vaikutuksesta aineistoon ja tutkimusprosessiin (Kylmä ym. 2012, 129). Havaintojen luotettavuuden lisäksi oli tärkeää ymmärtää se, että tutkijoina meidän tulee olla mahdollisimman puolueettomia. Ymmärrämme, että väistämättä tutkijoina meidän omat taustamme vaikuttivat tutkimuksen luotettavuuteen ja puolueettomuuteen. Vaikka kukaan meistä tekijöistä ei kuulunut tutkimuksen kohderyhmään, yksi tekijöistä tunsu harjoittelunsa kautta Pohjois-Suomen Romanit ry:n ja osan haastateltavista. Tutkijatriangulaatiolla ja keskustelujen kautta olemme pyrkineet objektiivisuuteen koko tutkimuksemme ajan ja tutkimustulokset perustuvat kerättyyn aineistoon eivätkä omiin käsityksiimme. Kiinnitimme huomiota uskottavuuteen ja reflektiivisyyteen myös kuljettamalla alkuperäistä litteroitua aineistoa koko analyysin ajan mukanaamme ja palaamalla aineistoon useaan otteeseen.

Työn **vahvistettavuutta** olemme pyrkineet tuomaan esiin avaamalla työmme prosessia pääpiirteittäin mahdollisimman tarkasti. Olemme hyödyntäneet sekä tutkimuspäiväkirjamme että keskustelujamme ja muistiinpanojamme. On hyvin todennäköistä, että joku toinen tutkimuksen tekijä olisi päätenyt samalla aineistolla erilaisiin tuloksiin. Tutkijatriangulaatiolla olemme kuitenkin lisänneet myös työn vahvistettavuutta, sillä Kylmä ym. (2012, 129) mukaan laadullisessa tutkimuksessa erilaiset tutkimustulokset ovat hyväksyttäviä lisäten ymmärrystä ilmiöstä erilaisten näkökulmien kautta.

Tutkimuksen **siirrettävyydellä** Kylmä ym. (2012, 129) tarkoittaa haastatteluun osallistuneiden sekä heidän ympäristönsä tarkkaa kuvailemista toisia tutkijoita varten. Mielestämme tutkimuksemme on siirrettävissä minne tahansa, missä romaneille järjestetään kuntouttavaa työtoimintaa.

Aineiston rajaamisvaiheessa oli syytä miettiä myös tutkimuksen pätevyyttä ja toistettavuutta: Vastasiko aineisto tutkimustehtäväämme? Haastateltavien ja aineiston suppean määrän vuoksi havaintoja on vaikea yleistää (Ruusu vuori ym. 2010, 17). Laadullisen tutkimuksen pätevyys kuitenkin toteutuu, jos tutkimuksella saadaan tietoa tutkittavasta

ilmiöstä. Tarkoituksena ei siis ole asioiden yleistäminen vaan merkityksellistäminen. ”Yleisen” sijaan etsimme laatua, joka tekee kohteesta merkityksellisen ja saimme vastauksen tutkimustehtäväämme.

11 POHDINTA

Kun aloitimme opinnäytetyömme tekemisen, tiesimme aiheen olevan ajankohtainen. Yhteiskunnasta syrjäytymisestä puhutaan paljon, ja juuri kuntouttavan työtoiminnan tulisi vastata asiakkaiden tarpeisiin syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Kohderyhmäksi valikoitui Suomessa vuosisatoja elänyt vähemmistökulttuuri, jolla tutkimusten valossa on muutenkin suurempi riski syrjäytyä ja ajautua yhteiskunnan marginaaliin esimerkiksi koulutuserojen vuoksi valtaväestöön verrattuna. Tämä teki tutkimuksestamme erittäin mielenkiintoisen ja sukeltamalla syvälle romanikulttuuriin ja historiaan tietämyksemme on avartunut. Opinnäytetyömme alussa kävi myös selväksi, että tutkimustehtävämme on suhteellisen ainutlaatuinen, koska emme suoraan löytäneet tutkimusta romaneista kuntouttavan työtoiminnan piirissä. Myöskään kuntouttavasta työtoiminnasta itsestään ei löytynyt paljon tutkimusaineistoa.

Tutkimuksemme tarkoituksena oli kuvata romaniasiakkaiden kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta Pohjois-Suomen Romanit ry:ssä. Tavoitteenamme oli, että yhdistys voi halutessaan hyödyntää tutkimustuloksiamme kehittäessään kuntouttavan työtoiminnan käytänteitä. Saimme lopulta yhdistyksen kautta haastateltavaksemme kuusi asiakasta ja se oli mielestämme riittävä määrä saadaksemme vastauksen tutkimustehtäväämme. Pohjois-Suomen Romanit ry sekä muut kuntouttavaa työtoimintaa järjestävät tahot saavat mielestämme tutkimuksestamme kehitysideoita toimintaansa.

Teimme opinnäytetyömme kolmestaan ja näin olemme hioneet ryhmätyötaitojamme. Aikataulujen yhteensovittaminen on ollut haastavaa. Meillä kaikilla on perhe ja varsinkin prosessin loppuvaiheessa olimme kaikki jo tiukasti kiinni työelämässä, joten yhteisen ajan löytäminen oli vaikeaa. Tutkimusprosessia on elävöittänyt jokaisen oma vahvuusalue ja olemme oppineet toinen toisiltamme. Uskomme, että olemme saaneet koko prosessista enemmän irti ryhmänä, kuin jos olisimme jokainen tehneet yksilötyön. Koemme toisilta saamamme tuen korvaamattomana ja opinnäytetyön prosessi olisi ollut huomattavasti köyhempi ilman toistemme välillä hyvinkin eriäviä näkökantoja. Tutkimuksen tekijöinä olemme aloittelijoita ja koko tutkimusprosessi on ollut oppimisen paikka.

Tietoperustan kokoaminen oli haasteellinen ja aikaa vievä prosessi eikä vähiten siksi, että romaneja koskevia tutkimuksia oli niin vähän saatavilla. Teemahaastattelut antoivat hyvää kokemusta erilaisista haastattelutilanteista ja ympäristöistä. Olimme myös useaan otteeseen kiitollisia siitä, että teimme harjoitushaastattelut ennen varsinaisia tutkimushaastatteluja. Tutkimustulosten analyysi on aukaissut uuden tavan laittaa teoriatieto keskustelemaan tutkimustulosten ja päätelmiemme kanssa. Tämä on ollut välillä haasteellista, vaikkakin myös antoisaa. Erityisen antoisaa se oli, kun huomasimme tutkimustuloksiamme todentavan osin jo olemassa olevia tutkimuksia. Tämä on antanut itseluottamusta ja varmuutta mahdollisiin tuleviin tutkimushaasteisiin. Myös medialukutaito on kehittynyt ja olemme saaneet matkan varrelta ajankohtaista tietoa ja jopa uusia tutkimustuloksia liittyen romanien työllistymiseen ja syrjimiskokemuksiin työelämässä.

Olemme sitä mieltä, että kaikki sosiaalialan koulutusohjelman tuottamat kompetenssit ovat vahvistuneet jokaisella meistä. Eettisen osaamisen kompetenssiin saimme käytännön kokemusta toimiessamme suhteellisen pienen kaupungin sisällä asuvan pienen romaniyhteisön kanssa. Haastateltaville tuli luoda turvallinen olo, jotta he tunsivat saavansa puhua avoimesti ja anonymisti. Asiakastyön osaaminen sekä palvelujärjestelmäosaaminen avautuivat entisestään, kun pohdimme haastateltaviemme ammatillista ja sisäistä kehitystä ja sitä tukea, mitä he olisivat missäkin elämänvaiheessa tarvinneet. Tämä auttoi meitä kehittämisasioiden luomisessa. Tätä pohdintaa ei eettisistä syistä näy suoraan tutkimuksessamme. Kun on tekemisissä vähemmistökulttuurin kanssa, pääsee näköalapaikalle yhteiskunnallisessa analyysitaidossa. Olemme sisäistäneet, miten romanien historia ja yhteiskunnan heihin eri vuosikymmeninä suhtautuminen on muokannut romanikulttuuria ja osaamme peilata sitä tähän päivään. Ymmärrämme myös, kuinka yhteiskunnalliset päätökset edelleen vaikuttavat, kun puhutaan romanien pääsemisestä samalle lähtöviivalle valtaväestön kanssa esimerkiksi koulutusasioissa. Koska toimeksiantajamme oli yhdistys, saimme myös hyvää tietoa yhteisöllisestä osaamisesta ja yhteiskunnallisesta vaikuttamisen tärkeydestä. Ilman paikallista romaniyhdistystä, moni romani olisi jäänyt ilman tukea, koska kynnys tiedustella asioista viranomaisilta voi olla liian iso. Epätasa-arvoa luovat rakenteet ovat tulleet tutuiksi. Virastokieli on hyvä esimerkki tästä, joka olisi helposti muutettavissa jos halua ja tahtoa löytyisi.

Näemme selkeän tarpeen erityisesti romaneille suunnattuun kuntouttavaan työtoimintaan, joka tukisi mahdollisen kesken jääneen peruskoulun suorittamista loppuun sekä

auttaisi ja tukisi yksilöllisesti jatko-opinnoissa ja yhteiskuntaan integroitumisessa. Jos ajatellaan romaninuoria, niin käsityksemme mukaan vielä tänäkään päivänä koulumaailmalla ei ole valmiuksia auttaa ja tukea nuorta kaiken ymmärryksen mukaan. Ideaaliahan olisi, että jo peruskouluissa estettäisiin pudokkaiden syntyminen. Tutkimuksemme perusteella romaninuoret tarvitsevat myös yksilöllistä tukea viranomaistaholta, koska lähipiirissä ei välttämättä ole ketään aikuista, joka osaisi tukea yhteiskunnallista osallisuutta nykypäivänä. Aktivoituminen omassa elämässä pienin askelin luo pohjaa tulevaisuudelle. Jos henkilöllä on lähtökohtaisesti ennakkoluuloinen asenne viranomaisia kohtaan, ei tällainen itseä koskevasta suunnitelmasta ulosjääminen ainakaan helpota asiaa.

LÄHTEET

Anttila, P. 2006. Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos, tekeminen. 2. painos. Hamina: Akatiimi Oy.

Arki, arvot, elämä, etiikka – Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. 2005. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta.

Blomerus, Satu 2006. Vantaa kaupunki. Romanilapsi kotona, päivähoitossa ja koulussa. Vantaan sosiaali- ja terveystyövirasto. Vantaan kaupungin kirjapaino.

Dnro 651/009/2007. Työministeriön yleiset suositukset yhdenvertaisuussuunnitelman sisällöiksi.

http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/04_maahanmuutto/04_yhdenvert/yvvsuosit.pdf

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Finlex. 2001. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001. Hakupäivä 19.2.2013
<http://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2001/20010189>.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu- teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu- teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15–17. osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Huttu, H. 2005. Romanien historia. Teoksessa Isaksson, P. & Jokisalo, J. Historian lisälehtiä. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy, 321–351.

Isaksson, P. & Jokisalo, J. 2005. Historian Lisälehtiä. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Junkala, P. & Tawah, S. Enemmän samanlaisia kuin erilaisia. Romanilasten ja -nuorten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomessa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2009:2.

Kananen, J. 2008. Teoksessa Eva, I. Kvali. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytännöt. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja –sarja.

Karjalainen, V. & Karjalainen, J. 2011. Kuntouttava työtoiminta kunnissa. Arvioita toiminnan järjestämistavasta ja kehityssuunnasta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti 46/2011.

Kotiranta, T. 2008. Aktivoinnin paradoksit. Jyväskylän yliopisto.

Kylmä, J. & Juvakka, T. 2007. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita.

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.

Lehtomaa, M. 2009. Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. Kokemuksen tutkimus. Tampere: Juvenes print. 163.

Lindqvist, T., Oksala, I. & Pihlman, M-R. (toim.). 2001. Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön oppaita 2001:8.

Luhtasela, L. 2009. Osallisuuden rakentuminen kuntouttavassa työtoiminnassa. Lisensiaatintutkimus. Helsingin yliopisto.

Mahlakaarto, S. 2010. Subjektiksi työssä. Identiteettiä rakentamassa voimaantumisen kehitysohjelmassa. Jyväskylän yliopisto.

Mäkinen, P., Raatikainen, E., Rahikka, A. & Saarnio, T. 2009. Ammattina sosionimi. Helsinki: WSOYpro Oy.

Page, N. & Czuba, C.E. 1999. Empowerment: What Is It? Journal of Extension 37 (5).
Hakupäivä 28.3.2014 <http://www.joe.org/joe/1999october/comm1.php>.

Phil, A. 2012. Kuntouttava työtoiminta voimaantumisen katalyyttina. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Hakupäivä 10.8.2013
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/37710/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201204201560.pdf?sequence=1>.

Pulma P. 2006. Suljetut ovet. Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500 – luvulta EU – aikaan. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Historiallisia Tutkimuksia 230. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino oy.

Pulma, P. 2012. Suomen romanien historia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimintuksia 1372/tiede.

Rajala, S., Salonen, M., Blomerus, S. & Nissilä, L. 2011. Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus 2010–2011. Opetushallitus raportit ja selvitykset 2011:26.

Rauhala, L. 2005. Tajunnan itsepuolustus. 3. muuttumaton painos. Helsinki: Yliopistopaino.

Romanit.fi. Lyhyt koulutie. Hakupäivä 23.8.2013 <http://romanit.fi/mita-nyt/lyhytkoulutie>.

Rouhiainen, L. Minäkö tutkija? Hakupäivä 16.8.2013
<http://www.xip.fi/tutkija/0401b.htm>.

Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) 2010. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Hakupäivä 29.4.2013 <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus>.

Siitonen, J. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun opettajankoulutuslaitos. Oulun yliopisto.

Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2009. Suomen romanipoliittinen ohjelma. Työryhmän esitys. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:48.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2012. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistaminen. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti. Raportteja ja muistioita 2012:21. Helsinki.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2013a. Kuntouttava työtoiminta. Hakupäivä 19.2.2013 http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/kuntoutus/kuntouttava_tyotoiminta.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2013b. Kuntoutuksella parannetaan toimintakykyä. Hakupäivä 21.2.2013 http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/kuntoutus.

Suomen Akatemia 2003. Eettiset ohjeet. Hakupäivä 7.4.2014 <http://www.aka.fi/Tiedostot/Tiedostot/Julkaisut/Suomen%20Akatemian%20eettiset%20ohjeet%202003.pdf>.

Syrjä, H. & Valtakari, M. 2008. Romanian pitkä matka työn markkinoille – Tutkimus romanien työmarkkinoille sijoittumisen edistämisestä. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2008:22.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Päivitetty 17.4.2013. Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja. Hakupäivä 29.8.2013 <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/kuntouttavan-tyotoiminnan-kasikirja/kuntouttava-tyotoiminta/kuntouttavan-tyotoiminnan-jarjestaminen/>.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2013. Kasteen osaohjelmat. Riskiryhmille osallisuutta, hyvinvointia ja terveyttä. Hakupäivä 29.8.2013 http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tutkimus/ohjelmat/kaste/osaohjelmat/riskiryhmille_osallisuutta_hyvinvointia_ja_terveytta.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 6., uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009. Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käytäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. Hakupäivä 7.1.2014 <http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Eettinen ennakoarviointi ihmistieteissä. Hakupäivä 15.8.2013 <http://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakoarviointi-ihmistieteissa>.

Vantaan kaupunki. Kuntouttava työtoiminta. Hakupäivä 22.10.2013 http://www.vantaa.fi/fi/tyo_ja_elinkeinot/tyollisyysasiat/kuntouttava_tyotoiminta.

Varokaa mustalaisia, väärinymmärryksen historiaa. 2009. Helsingin kaupunginmuseo & Musée d'Histoire de la Ville de Luxembourg 2009. Näyttelyjulkaisu.

Vähemmistövaltuutettu. Erilaisena Arjessa – Selvitys Romanian Syrjintäkokemuksista. Helsinki 2014. Julkaisusarja 15. Kopijyvä Oy.

Yle Uutiset. Yle Aamu-tv 18.9.2013. Romanit tiiviimmin osaksi yhteiskuntaa.

Yle Uutiset. 8.4.2012. Kotimaa. Romanien on erittäin vaikea työllistyä. Hakupäivä 5.11.2013 http://yle.fi/uutiset/romanien_on_erittain_vaikea_tyollistya/5339000.

Yle Uutiset. 10.10.2013. Kotimaa. Romanit kouluttautuvat työn toivossa. Hakupäivä 5.11.2013 http://yle.fi/uutiset/romanit_kouluttautuvat_tyon_toivossa/6853405.

Sosiaalialan eettinen osaaminen

Sosionomi (AMK) on sisäistänyt sosiaalialan arvot ja ammattieettiset periaatteet ja sitoutuu toimimaan niiden mukaisesti. Hän kykenee sosiaalialan ammattien edellyttämään eettiseen reflektioon. Hän ottaa huomioon jokaisen yksilön ainutkertaisuuden ja kykenee toimimaan arvostiriitoja sisältävissä tilanteissa. Sosionomi (AMK) edistää tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta sekä pyrkii huono-osaisuuden ehkäisemiseen yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön näkökulmista.

Asiakastyön osaaminen

Sosionomi (AMK) osaa luoda ammatillisen ja asiakasta osallistavan vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteen. Hän ymmärtää asiakkaan tarpeet ja voimavarat kontekstisidonnaisesti. Sosionomi (AMK) osaa soveltaa erilaisia teoreettisia lähestymistapoja ja työmenetelmiä tarkoituksenmukaisesti sekä arvioida niitä. Hän osaa tukea ja ohjata tavoitteellisesti erilaisia asiakkaita ja asiakasryhmiä heidän arjessaan, kasvun ja kehityksen eri vaiheissa ja eri elämäntilanteissa

Sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen

Sosionomi (AMK) tuntee hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta tukevat palvelujärjestelmät ja niihin liittyvän lainsäädännön. Hän osaa hahmottaa palveluiden muutoksia ja pystyy osallistumaan niiden monipuoliseen kehittämiseen. Hän osaa suunnata ja koota tarpeen mukaisia palveluita erilaisissa elämäntilanteissa olevien asiakkaiden tueksi, osaa toimia moniammatillisissa verkostoissa ja hallitsee palveluohjauksen

Yhteiskunnallinen analyysitaito

Sosionomi (AMK) ymmärtää yksilön ja yhteiskunnan välisen suhteen ja osaa jäsentää ja analysoida sitä erilaisista teoreettisista näkökulmista. Hän ymmärtää ihmisten sosiaalisten toimintaedellytysten muotoutumisen ja yhteiskunnallisen päätöksenteon välisen yh-

teyden. Sosionomi (AMK) osaa jäsentää sosiaalisia ongelmia yhteiskunnallisesta viite-kehuksesta.

Yhteisöllinen osaaminen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen

Sosionomi (AMK) ymmärtää yhteisöjen toimintaperiaatteita ja kulttuureita sekä osaa yhteistyössä muiden kanssa vahvistaa ja luoda kansalaisuutta tukevaa yhteisöllisyyttä ja osallisuutta. Hän osaa toimia erilaisissa kansalais- ja viranomaisverkostoissa ja luoda niitä. Sosionomi (AMK) kykenee osallistumaan yhteiskunnalliseen arvokeskusteluun ja vaikuttamaan päätöksentekoon yhteistyössä asiakkaiden ja muiden toimijoiden kanssa. Hän tunnistaa epätasa-arvoa tuottavia rakenteita ja toimii niiden purkamiseksi.

Sosionomi (AMK) osaa luoda ammatillisen ja asiakasta osallistavan vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteen. Hän ymmärtää asiakkaan tarpeet ja voimavarat kontekstisidonnaisesti. Sosionomi (AMK) osaa soveltaa erilaisia teoreettisia lähestymistapoja ja työmenetelmiä tarkoituksenmukaisesti sekä arvioida niitä. Hän osaa tukea ja ohjata tavoitteellisesti erilaisia asiakkaita ja asiakasryhmiä heidän arjessaan, kasvun ja kehityksen eri vaiheissa ja eri elämäntilanteissa.

Kuntouttava työtoiminta**Taustatiedot:**

Haastateltavan työ- ja koulutushistoria sekä nykyinen työ- ja koulutustilanne.

TEEMAT	TEEMAHAASTATTELUKYSYMYKSET	TARKENTAVAT KYSYMYKSET
KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINNAN TARVE	<ul style="list-style-type: none"> • Miksi hakeuduit kuntouttavaan työtoimintaan? • Miksi olet hakeutunut juuri Pohjois-Suomen Romanit ry:n toimintaan? 	<ul style="list-style-type: none"> • Mistä kuulit tällaisesta mahdollisuudesta? • Miten tarpeellisuus ilmeni? • Miten kuntouttava työtoiminta vaikutti työllistymiseesi/kouluttautumiseesi?
TYÖTOIMINNAN SISÄLTÖ	<ul style="list-style-type: none"> • Mitä kuntouttavaan työtoimintaan kuului kohdallasi? • Millainen oli viikkorytmi kuntouttavassa työtoiminnassa? • Millaisesta toiminnasta päiväsi koostui? • Millaisia harrastus- ja virkistäytymismahdollisuuksia toimintaan sisältyi? • Sisältyikö kuntouttavaan työtoimintaan ohjattua ryhmätoimintaa ja/tai yksilötoimintaa? 	<ul style="list-style-type: none"> • Kerro esimerkkinä yhden päivän kulku? • Oliko viikkosi suunniteltu etukäteen ja mitä siihen sisältyi? • Miten päiväsi oli suunniteltu etukäteen ja mitä siihen sisältyi? • Millaista ryhmätoimintaa? • Oliko tekeminen mielekästä? • Oliko tekeminen tarpeeksi haasteellista?
OHJAUS JA OSALLISUUS	<ul style="list-style-type: none"> • Miten sinut perehdytettiin toimintaan? • Millaista ohjausta sait? • Millä tavalla palveluntarpeesi otettiin huomioon aktivointisuunnitelmassasi? • Saitko olla mukana suunnittelemassa viikko-ohjelmaasi? 	<ul style="list-style-type: none"> • TE- toimistossa? PSR ry:ssä? • Millä tavalla sait olla mukana tekemässä aktivointisuunnitelmaasi? • Jos sait, millä tavalla? • Tekisitkö jotakin toisin?
ARJENHALLINTATAIDOT	<ul style="list-style-type: none"> • Miten koit kuntouttavan työtoiminnan kohdallasi? • Millaisia taitoja opit? • Oliko jotakin mitä olisit halunnut tehdä ja oppia, jos se olisi ollut mahdollista? • Havaitsitko arjessasi muutoksia kuntouttavan työtoiminnan aikana? • Saitko työtoiminnasta voimaa/energiaa /mahdollisuuksia vaikuttaa elämääsi? 	<ul style="list-style-type: none"> • Millä tavalla se on vaikuttanut sinun arkeesi ja jokapäiväiseen toimintaan? • Millä tavalla olet päässyt hyödyntämään oppimiasi taitoja arjessasi? •

Haastattelun saatekirje

Oulussa X.X.2014

Hyvä vastaanottaja!

Olemme sosionomiopiskelijoita Oulun seudun ammattikorkeakoulusta, sosiaali- ja terveysalan yksiköstä. Opinnäytetyömme aiheena on "Romanien kuntouttava työtoiminta". Tavoitteenamme on hankkia tärkeää kokemuspohjaista tietoa kuntouttavasta työtoiminnasta romanien näkökulmasta. Keräämme tätä tietoa haastattelujen avulla ihmisiltä, jotka ovat olleet kuntouttavassa työtoiminnassa Pohjois-Suomen Romanit ry:ssä.

Haastattelut tullaan tekemään yksilöhaastatteluina valitsemassanne rauhallisessa paikassa. Tarvittaessa avustamme paikan valinnassa. Haastattelut nauhoitetaan, kirjoitetaan puhtaaksi ja niiden pohjalta syntyvä aineisto analysoidaan. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja tutkimusta varten antamanne tiedot säilytetään ja käsitellään luottamuksellisina. Tulokset raportoidaan sillä tavalla, että niistä ei voida tunnistaa haastateltavia. Haastattelun voi keskeyttää halutessaan. Haastatteluaineistot tuhoataan tutkimuksen valmistuttua.

Mahdollisuudestanne ja halukkuudestanne osallistua tutkimukseen voitte ilmoittaa puhelimitse xx.xx.2014 mennessä haastatteluajankohdan sopimiseksi. Tarvittaessa annamme mielellämme lisätietoja.

Ystävällisin terveisin sosionomiopiskelijat,

Piia Hautamaa puh.xxx

Anu Levä puh.xxx

Kirsi Roberts puh.xxxx

Opinnäytetyön ohjaavana lehtorina toimii: Maarit Virtanen

**HAASTATTELUUN OSALLISTUJAN
SUOSTUMUSLOMAKE**

LIITE 4

Halutessanne osallistua tutkimukseen pyydän Teitä allekirjoittamaan tämän lomakkeen. Lukekaa sitä ennen saatekirje ja esittäkää tarvittaessa lisäkysymyksiä.

Tutkimuksen nimi: Romanian kuntouttava työtoiminta

Kiitos, kun harkitsette tutkimukseen osallistumista. Mikäli Teillä on kysyttävää tutkimuksesta, voitte käännyä Kirsi Robertsinkin puoleen, puh.xxx-xxxx. Saatte omaksenne kopiot sekä tästä suostumuslomakkeesta että saatekirjeestä, jotta voitte lukea niitä tarvittaessa myöhemmin. Tämä haastatteluun suostumuslomake täytetään yhdessä haastattelijoiden kanssa haastattelutilanteessa.

- Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja voin keskeyttää osallistumiseni milloin tahansa ilmoittamalla siitä tutkijalle
- Annan luvan käyttää luovuttamiani tietoja tämän tutkimuksen aineistona
- Minusta kerättyjä tietoja käsitellään luottamuksellisesti niin, että henkilöllisyyteni ei paljastu

Osallistujan allekirjoitus:

Minä,

Puh. _____

Vahvistan, että edellä mainitun tutkimuksen luonne on selitetty minulle ja osallistun tutkimukseen vapaaehtoisesti. Olen lukenut edellä olevan tekstin sekä haastattelutiedotteen ja ymmärrän tutkimuksen tarkoituksen ja luonteen.

Päiväys ___/___2014

Allekirjoitus:
